

495

ЗАПИСКИ
НАУЧНО-ИЗСЛѢДОВАТЕЛЬСКАГО
ОБЪЕДИНЕНІЯ, ТОМ VIII (ст. сер. т. XIII)

ROZPRÁVY
VĚDECKÉ SPOLEČNOSTI BADATELSKÉ
PŘI RUSKÉ SVOBODNÉ UNIVERZITĚ
V PRAZE

BULLETIN
DE L'ASSOCIATION RUSSE POUR LES
RECHERCHES SCIENTIFIQUES
A PRAGUE, VOL. VIII (XIII)

№ 57

30649

S. G. PUŠKAREV

**Městský stav a městské zřízení
v Čechách v 14. a 15. století.**

Městský stav a městské zřízení v Čechách v 14. a 15. století.

S. G. Puškarev.

(I. Prameny a literatura. Úvod. Původ městského práva a městského zřízení v Čechách. Různé druhy měst. Města královská. — II. Král a města. Město jako samosprávná veřejná korporace pod ochranou moci královské. Podkomoří, rychtář a rada městská. Práva a výsady měst. III. Hospodářský stav měst českých ve stol. 14 — 15. — IV. Národnostní poměry a sociální rozvrstvení městského obyvatelstva. — V. Městské zřízení — organizace městské správy a soudnictví. — VI. Řemeslo a zřízení cechovní. — VII. Stručný přehled sociálně-politických dějin městského stavu v Čechách ve století 14. a 15.)

Seznam častěji citovaných pramenů a spisů a použitých zkratk:

Codex juris municipalis regni Bohemiae. Sbíрка pramenů práva městského království Českého. Vyd. Jaromír Čelakovský. Díl I. Privilegia měst Pražských. 1886. — Díl II. Privilegia měst venkovských z let 1225—1419. 1895. — Díl III. této vzácné sbírky, obsahující privilegia měst venkovských z let 1419—1525, jest dotištěn, ale ještě nemá rejstříku a není dosud vydán. Mohl jsem ho použít v knihovně archivu hlav. města Prahy díky laskavosti p. prof. Dra. Václava Vojtíška, archiváře hlav. města Prahy, a p. Dra. Jiřího Čarka. — Cit. Cod. jur. mun.

Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské. Vyd. Fr. Palacký, pak Jos. Kalousek. Pro naši práci přicházejí v úvahu hlavně díly I, III—VII, XIV (artykule cechů Pražských 1425—1493, str. 437—492), XXVI, XVIII. — Cit. A. Č.

Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren, eine Sammlung von Rechtsbüchern, Urkunden und alten Aufzeichnungen . . . hrsg. u. erläutert von E. F. Rössler. I. Band. Das Altprager Stadtrecht aus dem XIV. Jahrhundert. Prag. 1845. — Cit. Rössler. I.

Codex juris Bohemici. Tomi II. pars III, continens scripta ad rem-publicam administrandam spectantia saec. XIV-mi. Ed. Herm. Jireček. Pragae. 1889. (cap. VII. Civitates et jus municipale, str. 171—194; cap. X. Statuta artificum mechanicorum et aliorum operariorum, str. 302 až 322). — Tomi IV. pars I. sectio I. (smlouva svatováclavská r. 1517, str. 91—104). Pragae. 1882. — Cit. Cod. jur. Boh.

Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých. Tom. II. 1874 (Kosmova letopisu českého pokračovatelé, str. 353 a násl.). — Tom. IV. 1884 (hlavně — Petra Žitavského konika zbraslavská). — Tom. V. 1893 (Vavřince z Březové kronika husitská, str. 327—541). Cit. F. r. B.

Časopis Musea království Českého. — Č. Č. M.

Český Časopis Historický. — Č. Č. H.

Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy (vydává obec hl. m. Prahy prací archivu městského). — Sborn. přísp. d. hl. m. Pr.

Sborník věd právních a státních. — Sborn. věd pr. a st.

J a r o m í r Č e l a k o v s k ý. Povšechné české dějiny právní. 2. vyd. 1900. §§ 12, 33. Příloha V. O vzniku a vývoji městského zřízení radního vůbec a v Čechách a na Moravě zvláště. § 5, str. 570—650. — Cit. Čelakovský. Dějiny právní. — O vzn. a výv. m. zřiz. — T ý ž. O vývoji středověkého zřízení radního v městech Pražských. Sborn. přísp. d. hl. m. Pr. Díl I. seš. 2. 1920, str. 124—389. — Čelakovský. O. výv. zřiz. radn. — T ý ž. Úřad podkomořský v Čechách. Praha. 1881. — Čelakovský. Úřad podkom.

G e o r g J u r i t s c h. Handel und Handelsrecht in Böhmen bis zur husitischen Revolution. 1907. — Juritsch, Handel.

J a n K a p r a s. Právní dějiny zemí koruny České. Díl I. Právní prameny . . . Praha. 1913. § 11. — Díl II. Dějiny státního zřízení. 1913. §§ 19, 23, 34, 36, 43, 47, 62, 64. — Kapras. Právní dějiny.

J u l i u s L i p p e r t. Social-Geschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit. II. Band. 1898. — Lippert. Soc.-Gesch.

B e d ř i c h M e n d l. Sociální krise měst ve století čtrnáctém. Č. Č. H. ročn. XXX (1924), str. 35—73; ročn. XXXI (1925), str. 233—270, 533 až 565; ročn. XXXII (1926), str. 249—282; ročn. XXXIII (1927), str. 1—20, 307—346 (počátky našich cechů). — Mendl. Soc. krise měst. Č. Č. H. — Táž práce Mendlova vydaná (s některými odchylkami v textu a v pořadí hlav) jako zvláštní otisk pod titulem: Sociální krise a zápasy v městech 14. věku. V Praze. 1926. (Nákladem Klubu Historického). — Mendl. Soc. krise a záp. — T ý ž. Hospodářské a sociální poměry v městech

Pražských v letech 1378—1434. Č. Č. H. ročn. XXII (1916), str. 54—67, 422—445; ročn. XXIII (1917), str. 74—84, 353—364. — Mendl. Hosp. a soc. poměry. Č. Č. H. — Týž. Z hospodářských dějin středověké Prahy. Sborn. přisp. d. hl. m. Pr. Díl V, seš. 2. 1932, str. 161—390. — Mendl. Z hosp. d. Pr.

Josef Pekař. Žižka a jeho doba. I—IV. 1927—1933. — Pekař. Žižka.

O. Peterka. Rechtsgeschichte der böhmischen Länder. I. 1923, str. 67—87. — II. 1928, str. 47—56. — Peterka. Rechtsgesch. — Týž. Das Gewerberecht Böhmens im XIV. Jahrhundert. 1909. — Peterka. Gewerberecht.

Josef Šusta. Dvě knihy českých dějin. Kniha I. (1300—1308). Praha. 1917. — Kniha II. (1308—1320). Pr. 1919. Druhé vydání 1935. — Šusta. Dvě knihy.

V. V. Tomek. Dějepis města Prahy. Díly I—III, druhé vydání, 1892—93; díly IV—XI. 1879—1897. — Tomek. Dějepis m. Pr.

Václav Vojtíšek. O vývoji samosprávy Pražských měst. 1927. (samosprávná knihovna hl. města Prahy, sv. I.) — Vojtíšek. Výv. samospr. — Týž. Soud a rada v královských městech českých. Sborn. věd pr. a st. ročn. XXI (1921), str. 40—83. — Vojtíšek. Soud a rada.

Zikmund Winter. Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. stol. Praha. 1906. — Winter. Řem. a obch. — Týž. Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. v. Díl I. (spisů musejních čís. CLXIII.). Praha. 1890. — Díl II. Pr. 1892. — Winter. Kult. obr. č. měst. — Týž. Zlatá doba měst českých. Praha. 1913. (Česká knihovna, čís. 30). — Winter. Zlatá doba.

Adolf Zycha. Über den Ursprung der Städte in Böhmen und die Städtepolitik der Přemysliden. Pr. 1914. — Zycha. Urspr. d. Städte. — Týž. Prag. Ein Beitrag zur Rechtsgeschichte Böhmens im Beginn der Kolonisationszeit. Pr. 1912. — Zycha. Prag.

I.

V tomto krátkém nástinu nemohli jsme samozřejmě přiblížeti k veškeré odborné literatuře, týkající se středověkých českých měst¹⁾ a musili jsme nechat stranou monografie, popisující osudy jednotlivých měst Českého státu. Ovšem bylo docela nezbytně udělati z toho jednu důležitou výjimku a povšimnouti si blíže zřízení a historické role

Praha jako nejdůležitějšího politického, kulturního a hospodářského střediska středověkého Českého státu.²⁾

V dějinách zemí střední Evropy t. j. hlavně zemí německých, jsou 13. a 14. století dobou neobyčejného rozmachu a rozkvětu městského života: úspěšně a široce rozvíjí se průmysl a obchod, počet měst a městského obyvatelstva roste rychlým tempem. roste také jeho bohatství i blahobyt a zároveň — sociální a politický význam městského stavu, jakož i jeho kulturní úroveň; němečtí historikové ne nadarmo nazývají dobu od konce XIII. stol. dobou městské kultury, ježto měšťanstvo (das Bürgertum) stává se vůdčí kulturní silou národa.³⁾

Nemůžeme zde podávat dějiny vzniku českých měst (pojednávám o tom speciálně práce Ad. Zychy: *Über den Ursprung der Städte in Böhmen und die Städtepolitik der Přemysliden*). Zmíníme se jen o tom, že poslední Přemyslovci (zvláště Přemysl Otakar II.) byli horlivými zakladateli nových měst,⁴⁾ takže v celku počet měst založených (»gegründete Städte«) daleko přesahoval počet měst »pomalu vzniklých« (»Städte allmählicher Entstehung«, »gewordene Städte«, Zycha). Neúí pochybnosti, že v zakládání měst, v složení městského obyvatelstva a v utvoření se městského zřízení v Čechách velmi důležitou roli hrál přistěhovalecký živel německý. Ale právem zdůrazňují čeští historikové, že tento německý vliv nebyl jediným a výlučným.⁵⁾

Je třeba vždycky mítí na zřeteli partikularismus středověkých právních řádů (v. Zycha, *Urspr. d. Städte*, 201; Vojtíšek, *Výv. samospr.*, 18), ale přece — »práva městská . . . můžeme na dvě skupiny rozvrhnouti: na jednu středo- a jihočeskou, která k jihoněmeckému, hlavně bavorskému právu, a druhou severočeskou, která k severoněmeckému neboli saskému právu městskému přiléhala« (Čelakovský, *Dějiny právní*, 28; v. ještě Kapros, *Právní dějiny I*, 59). Hlavní roli v první skupině českých měst hrálo Staré město Pražské, nadané právem norimberským, v skupině druhé město Litoměřice, nadané právem magdeburským. Nesmíme si při tom mysliti, že by nadání některého českého města právem norimberským nebo magdeburským znamenalo zároveň zavedení městského zřízení dotyčného německého města; ono znamenalo hlavně užívání v městském soudnictví trestních a civilních norem dotyčného německého práva (Zycha, *Urspr. d. Städte*, 204; týž, *Prag*, 217—218). Ve stol. 13. a 14. (do r. 1387) byly proto soudní stolice norimberská a magdeburská pro městské soudy v Čechách jakýmsi »vyššími právy«, ke kterým se obracelo pro poučení ve věcech sporných a pochybných a ke kterým šlo odvolání z nálezů soudů městských. Ale již v r. 1387 bylo toto odvolání za hranice z nálezů městských soudů českých na-

prosto zakázáno a tím byly přetrhány právní pouta městských soudů českých s německými: místo Norimberka nebo Magdeburku byly stanoveny jako odvolací instance soudní stolice staroměstská a litoměřická (Cod. jur. mun. II, č. 618). Městské zřízení v Čechách se vyvíjelo a zdokonalovalo na půdě místní, pod ochranou české moci královské, a jen počáteční zárodky různých úřadů a institucí městských (a jejich názvy) mohly vznikat podle vzorů různých měst Německé říše.

Ovšem města královská nebyla jediným druhem měst v Čechách, ačkoli byla skupinou početnější a důležitější.⁶⁾ Některá města bývala zapsána u věně královně české a proto se jmenovala městy věnnými; ale »věnná města . . . nepřestala býti městy královskými, pouze práva vrchnostenská nad nimi po čas věnování vykonával jménem královný její podkomoří« (Čelakovský, Úřad podkom., 16—17). Naopak města od krále zastavovaná pozbývala — až do vyplacení ze zástavy — postavení svobodných královských měst (Čelakovský, Dějiny právní, 152). »Právním postavením hleděla blížiti se městům královským města horní a jiná města komorní, jejichž obyvatelé však byli lidé poddaní, robotní, kteří tudy k stavu městskému se počítati nemohli, užívající toliko některých práv královským městům propůjčených. Správu těchto měst nevedl úřad podkomoříský, nýbrž komora královská« (Čelakovský, *ibid*). Pak byla v této době města biskupská (od r. 1344 arcibiskupská), duchovenská, panská a j.⁷⁾ My v tomto pojednání přiblížíme jen k městům královským, jakož největšímu a nejvýznamnějšímu druhu českých měst.

II.

Jaký zájem měli panovníci čeští na vzniku a rozkvětu královských měst? Byl to zájem všestranný, především finanční, a pak — vojenský, politický a správní. Rozkvétající město bylo především nejlepším zdrojem příjmů pro královskou pokladnu, které odvádělo všeliké cla, ungelt, poplatky a daně (z nichž hlavní stala se královská berně, *berna regalis*).⁸⁾ Častokrát hrála města roli bank pro krále, kterému půjčovala peníze (Lippert, *Soc.-Gesch.* II, 290). — Dále, města královská hrála důležitou roli jako opevněné body (*civitates munitae*), jejichž obyvatelstvo tvořilo vojenské jednotky ve službách krále a království Českého. A na tyto vojenské síly a finanční prostředky měst činí královská vláda nároky v časech vnějšího nebezpečí.⁹⁾ — Dále v městech královských nacházela královská moc protiváhu proti šlechtě a proti jejím oligarchickým choutkám (Zycha, *Urspr. d. Städte*,

151). Chtěje využití správní a soudní organizaci městskou v zápase proti zločinnosti, svěřuje král koncem 14. stol. městským úřadům Pražských měst úřad t. zv. popravý (t. j. pronásledování a tresty zločinců) v kraji Pražském.¹⁰⁾ Pak nařizuje král úřadům městským, aby podporovaly popravce krajské v stíhání zločinců (Cod. jur. mun. I, č. 121). Častokrát v neklidných dobách nařizuje král městům, aby uzavírala mezi sebou jednoty na ochranu zemského míru proti škůdcům zemským, aby chránila bezpečnost veřejných cest, zatýkala a popravovala zločince (Cod. jur. mun. II, čč. 422, 423, 709, 722, 726, 771—781, 790, 794, 807, 851).

Aby všemožně usnadnili a uspíšili rozvoj a rozkvět královských měst, útvaru pro ně tak důležitého, udělovali čeští králové městům postavení autonomních a privilegovaných veřejných korporací. — Pojem městských práv a obyčejů je hotovou věcí již koncem 13. stol. Tak již v roce 1285 čte se v listu krále Václava II.: »Placet nobis, ut omnes regni nostri civitates suis antiquis iuribus uti valeant et consuetudinibus approbatis« (Cod. jur. mun. I, č. 6). Každý český pánovník stvrzuje městům jejich práva, svobody a »dobré obyčeje«.¹¹⁾

Král bera v svou zvláštní ochranu měšťany královských měst, ustanovuje zároveň, že měšťan nemá se přikazovati šlechtici ani vstupovati do služeb panských, takže měšťané »mají zření« (»respectum habent«) jenom ke králi (Cod. jur. mun. I, č. 6). — Stav městský v 14. stol. »doplňuje se sám. Přijímá své členy a uděluje jim právo měšťanské (ius civile, purgerrecht)« (Kapas. Právní dějiny, II, 142). Každý měšťan (civis, purger) musí ovšem plniti obecní povinnosti a nésti veřejná břemena s městem — »zlé i dobré s městem trpěti.«¹²⁾

Přihlédneme teď konkrétně k obsahu zvláštních práv měšťanů a městských privilegií v této době. Velmi důležitou výsadou měšťanů bylo osvobození jich z pravomoci krajských úřadů a soudů a podřízení jich výhradně pravomoci soudů městských, které měly je souditi dle norem a obyčejů práva městského.¹³⁾

Ale pravomoc městských soudů nebyla neomezená. Jako soudní stolice v případech nejtěžších a jako odvolací instance pro soudy městské vyvinul se ve 2. polov. 13. stol. úřad král. p o d k o m o ř í h o; mimo funkce soudní měl podkomoří vůbec na starosti dohled nad správou městskou a vybíráním důchodů z král. měst (v. Cod. jur. mun. I, č. 210). Úřad podkomořský sestával z podkomořího (camerarius nebo subcamerarius regni Bohemiae), hofrychtěře (iudex curiae civitatum regalium) a písaře komorního (notarius camerae).¹⁴⁾ Všobecně platným pravidlem

bylo a zůstalo, že každý má právo z nálezů soudu městského odvolati se ke králi.¹⁵⁾

Úřad podkomořský nebyl jediným úředním pojítkem mezi králem a městy královskými. Důležitým orgánem v městské správě a soudnictví byl královský rychtář (iudex, richter). třebaže nikdy nebyl samovládcem v městě a měl vykonávati soudní moc dle norem práva městského a s radou konšelů (Cod. jur. mun. I, č. 352; Zycha. Urspr. d. Städte, 191); s úřadem rychtářským byly vždy spojeny některé důchody. Král dává nebo prodává rychtářství městské někdy na určitou dobu (iudex commissarius nebo conventicius), někdy dědičně (iudex hereditarius).¹⁶⁾

Podle toho jak rostlo sebevědomí českého měšťanstva a vyvíjela se městská samospráva, snažilo se měšťanstvo českých královských měst nabýti úřadu rychtářského pro sebe a skutečně se tohoto důležitého úřadu zmocňovalo (nejčastěji koupí). Ale tento přechod od rychtáře královského k rychtáři volenému městskou obcí děl se stěží a pomalu, — je viděti, že moc královská nerada postupovala měšťanům úřad rychtářský (v. Cod. jur. mun. II, č. 145 a č. 655). Za revoluce husitské zmocnila se města všech práv a důchodů královských, ale po revoluci obnovuje královská moc svá práva a své nároky. Ještě v r. 1454 dává král Ladislav komorníku svému Janovi z Ronova rychtářství Starého a Nového měst Pražských, které napotom, teprve v r. 1456, přechází právně (koupí) do držení obce (Cod. jur. mun. I, č. 149 a 150).¹⁷⁾ — Teprve v 2. polov. 15. stol. dostává se většině král. měst práva, »aby rychtáře sobě mohli učiniti a ustanoviti člověka dobrého a hodného, kohož se jim zdáti bude, a když se jim koli zdáti a líbiti bude,« jak zní list krále Jiřího obci města Slaného r. 1464. (Cod. jur. mun. III, č. 269).

Po boku rychtáře městského bylo kolegium (obyčejně 12) konšelů (consules, iurati, scabini, kmeté, scheffen), kteří tvořili radu městskou a spolu s rychtářem vykonávali soudní pravomoc a řídili správu města. Způsob obnovování rady ve venkovských městech královských byl stanoven listy krále Jana Lucemburského z r. 1337, ale, jak píše Čelakovský, »o volbě nových konšelů obsahovala nadání ta dosti povšechná a pružná ustanovení.« V celku se může říci, že konšele městské dosazoval podkomoří, přibližuje k návrhům odstupujících rad, starších obecních a zástupců volených celou obcí, ale návrhy tyto neměly rázu závazného.¹⁸⁾ — V Starém a Novém městech Pražských dosazoval nové konšely sám král, obyčejně — z navržených kandidátů

(Cod. jur. mun. I, úvod, s. 25; čč. 126, 131. — Čelakovský. Obnovování rad, Č. Č. M., 1879, s. 107).

V revolučním období husitských válek nemohlo býti ovšem řeči o tom, že by král nebo jeho zástupce (podkomoří, mincmistr, hofrychtěři) dosazoval konšely městské. Revoluční převrat v Praze 30. července r. 1419 přinesl nový způsob obnovování rady, volby konšelů shromážděním obce městské (Čelakovský. O výv. zřiz. radn. 159; Tomek. Dějepis m. Pr. VIII. 271; Vojtíšek. Výv. samospr., 27). Ale po období revolučním hlásí se král okamžitě o své staré právo a již v r. 1436 sotva přijatý za krále Zikmund dosazuje v městech Pražských nové konšely, neohlížeje se na návrhy konšelů starých (Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 231; Vojtíšek. Výv. samospr., 33. — Porovn. Cod. jur. mun. III, č. 102 (r. 1437) — král. list novému královskému městu Táboru). V městech Pražských teprve po vzbouření r. 1483 (v. níže) bylo dosaženo souhlasu a slibu krále, že bude dosazovati konšely jenom z těch, kteréž by mu obec Starého a Nového města dala napsány (Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 345-6).

Jako vrchnost a ochránce královských měst a jako formální pramen úřední moci městských rad, drží král ochrannou ruku nad městskými úředníky v případech konfliktů jejich s městským obyvatelstvem (v. Cod. jur. mun. II, č. 355; III, č. 533). — Velmi povážlivými a napjatými byly na rozhraní 15. a 16. stol. poměry mezi vládnoucí skupinou a širšími kruhy městského obyvatelstva v městech Pražských, a tato situace nutila krále, který se snažil posílit autoritu konšelů, k hrozbám trestem smrti a konfiskace majetku za vzpuru proti konšelům (Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 382). V provolání k obci (r. 1502) hrozí král těm, kdo by »jaké bauřky aneb pohruožky na svrchupsané konšely činili,« že bude »takové svévolné a výtržné na hrdlech i na statcích jejich trestati,« a praví ohledně konšelů: »Než naprosto poněvadž jest je JKMt na tomto úřadu voliti a posaditi ráčil, ráčí nad nimi JMt ruku svú držeti, a proti takovým svévolným a výtržným pomocen a podstaten býti a jich proti takovým v ničemž neopuštěti, tak aby vážnost úřadu toho v moci a pevnosti své držána a ode všech neporušitedlně zachována byla« (A. Č. VI, 234).

Mimo městské soudnictví a městskou samosprávu obdarovali čeští panovníci města královská celým souhrnem práv a výsad rázu čistě hospodářského. Uvedeme za prvé právo měšťanů kupovati sobě zboží pozemská (svobodné statky), kterými pak mohli svobodně disponovati jako svým pravým vlastnictvím (v. Cod. jur. mun. I, čč. 87, 92, 95,

105).¹⁹⁾ Po válkách husitských získala si královská města, jako korporace, rozsáhlý majetek pozemský (náleževši dříve hlavně církvi).

Pro města jako střediska obchodu a průmyslu velmi důležitým byl systém hospodářských privilegií a monopolů, z nichž uvedeme především právo milové (*ius miliare*, *Meilenrecht*, *Bannmeilenrecht*), které znamenalo, že nikomu není dovoleno míti kolem města pivo vařit. slady dělati, krčmu nebo hospodu míti, řemesla provozovati (někdy — s výjimkou kovářství vesnického: »*fabris tamen ruralibus exceptis*«, *Cod. jur. mun.* II, č. 529).²⁰⁾

Dále náleželo městům právo tržné (*ius fori*, *Marktrecht*) (v. m. j. *Jurisch. Handel*, 28—46, *das Marktwesen*; *Winter. Kult. obr.* č. měst, I, 18). — Dále — právo nuceného skladu zboží kupeckého (*ius emporii*, *ius stabuli*, *Niederlage*, — »*deposicio mercium et rerum venalium, que vulgo niderlag dicitur*«).²¹⁾ — Další obchodně-hospodářskou výsadou některých král. měst byly nucené obchodní cesty přes město (*semita mercium*, *Strassenrecht*, *Strassenzwang*).²²⁾

Dalším článkem v tomto řetězu obchodně-hospodářských privilegií král. měst bylo omezení obchodu a obchodních práv cizinců (*ius advenarum*, *Gastrecht*, *Fremdenrecht*) ve prospěch obchodníků domácích. V souhlasu s přáním místních obchodníků zakazuje se cizím hostům a kupcům vésti obchody mezi sebou a stanoví se za pravidlo, že cizí kupec nemá zboží své nikomu jinému prodati než toliko měšťanům královských měst.²³⁾

Husitská revoluce pozvedla sociální moc městského stavu a králové čeští v druhé polov. 15. stol. musili hledati v něm oporu a pomoc nejenom proti nepřátelům vnějším, ale také — proti nepřátelům domácím. Král Jiří v r. 1467 chválí věrnost a pomoc Pražanů svému králi: »... shledali jsme mnohú věrnost, práci i náklady, kteréž poctiví purg-mistr, rada i obec Starého města Pražského nás jakožto pána svého se přidržíc, proti těm nám zprotivilým nám pomáhali a pomáhají« (*Cod. jur. mun.* I, č. 163; v. ještě *ib.* č. 166 (r. 1472), č. 210 (r. 1513). — V 15. stol. pokládalo se za pravidlo, že volba nového krále má se dít v Praze (*Cod. jur. mun.* I, č. 167), a že »nový král Český, když nejprvé do města Pražského jede, obyčej jest, aby poctivým purgmistru, konšelům, přísežným a starším znamenitého města... Pražského v tom příjezdu před branami téhož města přísahu obyčejnú učinil« (*ib.* č. 168).

Ale přece nesmíme tuto sociální moc král. měst přeceňovati. Jsouce třetím stavem království Českého a majíce své zastoupení na sněmích zemských, zůstávala města přece »komorou královskou«, a král někdy

součástky této své »komory«, t. j. některá svá města zastavoval a zapisoval soukromým osobám, takže do výplaty zástavní jistiny pozbývalo dotyčné město práv svobodného města královského.²⁴⁾

III.

Většina měst v Čechách měla z počátku ráz agrární, jehož teprve postupem času pozbyla (Kapras, Pr. dějiny, II, 168). — Historikové čeští uznávají souhlasně, že 13. a 14. stol. a zvláště doba Karla IV. byla v Čechách dobou úspěšného rozvoje obchodu a průmyslu a vůbec dobou hospodářského rozkvětu českých měst.²⁵⁾ — Hlavní podíl na tomto hospodářském (a zároveň kulturním) rozkvětu brala Praha, jsoucí ode dávna nejdůležitějším obchodním střediskem království Českého.²⁶⁾ — Je obecně známo, jak velikou roli v hospodářském rozkvětu Čech v 14. stol. hrála těžba stříbra, hlavně z bohatých dolů kutnohorských,²⁷⁾ s čímž souvisí rozkvět města Kutné Hory, v této době podle významu druhého města Čech (hned po Praze). — Ale ke konci 14. stol. jeví tato křivka hospodářského vzestupu českých měst některé příznaky poklesu (Juritsch. Handel, 111-112; Mendl. Hosp. a soc. poměry, Č. Č. H. 1916, s. 443).

Hospodářský stav širokých kruhů městského obyvatelstva před bouří husitskou nebyl nikterak skvělý, jak prokázal v řadě svých prací novější historik hospodářských a sociálních dějin českého města ve středověku B. Mendl. Zvláštní tíhou doléhaly na domy a pozemky měšťanů věčné platy (hlavně t. zv. renty a také — platy zádušní) (v. Mendl. Hosp. a soc. poměry, Č. Č. H., 1917, s. 74 násl.). Proto jedním z důležitých opatření zvítězivší husitské revoluce bylo omezení a pak zrušení věčných platů (nárok na platy uznan byl jen těm věřitelům, »kteříž by jistiny své nevybrali«).²⁸⁾

Pak pomohla si královská města v době husitské revoluce konfiskacemi a prodáváním domů a zboží uteklých bohatých měšťanů-katolíků v Praze (v. A. Č. III, 217), husitů v městech katolických, Plzni a Budějovicích (v. Cod. jur. mun. III, č. 9, 17), — ale tyto majetkové přesuny nemohly samozřejmě zvětšiti bohatství měst jako celku. — Jinak bylo s rozebranými městy statky církevními a klášterními. Některá města v Čechách měla pozemky přidělené jim od samého založení.²⁹⁾ ale revoluce husitská zvětšila pozemské statky měst mírou neobyčejnou. Obce Pražské do r. 1420 neměly majetku nemovitého

nebo statků pozemských, ale konfiskací v r. 1420 dostaly se obce Starého i Nového města v držení znamenitých statků, zejména venkovských.³⁰⁾ Po ukončení revoluce husitské potvrzuje král městům jejich pozemkový majetek nebo i rozmnožuje ho novými darováními a zástavami (Cod. jur. mun. III, čč. 76, 86, 92, 106, 115).

Ohledně hospodářských následků revoluce husitské pro česká města nacházíme v literatuře mínění velmi různá: nejčernějšími barvami líčí tyto následky B. Bretholz (Geschichte Böhmens und Mährens, II, 74), naopak Z. Winter líčí sociální a hospodářské následky husitské revoluce barvami růžovými (Zlatá doba, s. 13-14; Řem. a obch. 395-9, 567-8). Z těchto dvou krajních názorů žádný nemůžeme uznati za správný. Černý pesimismus Bretholzův odporuje zřejmě historickým faktům, neboť žádný objektivní pozorovatel neuzná městský stav český v 15. stol. za zničený nebo docela zubožený. Ale růžový optimismus Wintrův a jeho argumentace také nezdaří se býti přesvědčivými. Co se týče úpadku obchodu v době husitské, o něm nepochybuje ani sám Winter (Řem. a obch., 892-5), ani žádný jiný pozorovatel doby husitské, — jen si vzpomeňme, že na popud papeže celá katolická Evropa vyhlásila válku a s ní i obchodní bojkot zemi »kacířských« Čechů! Ale i průmysl sotva mohl kvést za válek husitských a v době bezprostředně po nich následovavší. Pro Wintra má rozhodující význam ten fakt, že počet řemesel v městech českých po válkách husitských se nezměnil. Ale co znamená velký počet řemeslných odvětví v městech, když počet řemeslníků v každém odvětví mohl se zmenšiti třeba mnohonásobně? Některá města (jako na př. Menší město Pražské nebo velké a bohaté město Kutná Hora) za válek husitských celá lehla popelem. — O smutném hospodářském stavu Nového města Pražského a žijících v něm řemeslníků čteme znovu a znovu v úvodě k artykulům cechů Pražských (z II. 1444-64), vydaných v XIV. sv. Archivu Českého.³¹⁾ Bezprostřední přesvědčivostí znějí slova ve výroku konšelů Novoměstských z r. 1457: »... město naše ... pohřichu ... válkami velikými a mory přechastými na lidu i na zboží velice jest zmenšeno a zchudlo; neb války nepřidá die, ale ujmú« (A. Č. XIV, s. 471-2). — Týž motiv — ubohý stav města — nacházíme v některých král. listech, jako odůvodnění finančních ulehčení, která král uděluje některým městům (Cod. jur. mun. I, č. 143; III, č. 163). V listě z r. 1454 uvádí král Ladislav důvody pro osvobození m. Čáslavi od placení polovice berně královské na 6 let — »propter turbulenta et procellosa guerrarum transacta tempora multiplici debitorum pondere onusti gravantur« (Cod. jur. mun. III,

č. 163). Toto břímě zadlužení těžce doléhalo v polov. 15. stol. nejenom na obyvatele čáslavské, nýbrž i na měšťany měst pražských, a tato tíha měšťanských dluhů pohnula krále Jiřího, aby přispěchal Pražanům na pomoc energickým činem hospodářsky-revolučního rázu. Král, vida kterak chudnou měšťané následkem předlužení jejich domů a statků (>ut non sit pene domus censibus his et grauaminibus exors et immunis«), snímá v r. 1459 všechny platy z domů měšťanských a mocí královskou je v nic obracuje, a zároveň prohlašuje za neplatné všechny zápisy, kterými na obec byly v časech minulých uvaleny dluhy s velkými úroky a lichvami bez svolení krále (Cod. jur. mun. I, čč. 155, 156). Mínění Čelakovského (O výv. zřiz. radn., 296) a Mendla (Z hosp. d. Pr., 272) rozcházejí se v hodnocení tohoto opatření krále Jiřího, ale zdá se býti nesporným, že nucené oddlužení z r. 1459 svědčí o velmi svízelné hospodářské a finanční situaci obyvatelů pražských v polov. 15. stol.³²⁾

Od počátku panování krále Jiřího opět zmáhala se zámožnost obyvatelstva následkem spořádanější správy obecní i zemské (Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 252). Ovšem že na konci vládařství krále Jiřího války — domácí s panskou jednotou v ll. 1467-68, a hlavně — s Matyášem uherským — zase zhoršily hospodářský stav obyvatelstva městského (Čelakovský, op. cit., s. 298—300). Za Vladislava ukazuje hospodářská křivka značný vzestup, města rostou a sílí hospodářsky, ale jejich vzestupu sociálnímu překáží nový faktor — soupeření šlechty, které na rozhraní 15. a 16. stol. rozpoutalo dlouhé a těžké stavovské zápasy (v. níže).

IV.

Je nám teď přihlédnouti k poměrům národnostním a sociálním v českých městech v 14.—15. stol. Není pochybnosti, že německá kolonisace hrála důležitou úlohu při vzniku a zalidnění českých měst v 13. stol. (Zycha. Urspr. d. Städte, 106—113), ale je také nepochybné, že městské obyvatelstvo již v 13.—14. stol. doplňovalo se vydatně přílivem českých lidí z venkova (Zycha, op. cit., 113—115). I když v 14. stol. města česká mají ještě převážně německý ráz, přece přichází v nich během 14. stol. český živel měšťanský k větší platnosti. Živel německý v městech byl převahou živlem patricijským, vládnoucím. Živel český, který ke konci 14. stol. tvořil již většinu obyvatelstva městského, byl převážně živel chudší, hlavně řemeslnický. Ke konci doby lucemburské

je právní a hospodářský vzestup českého a řemeslnického živlu v městech zřejmý. Revoluce husitská znamenala ve většině českých měst »náhlé a úplné vyvrácení někdejšího panství německého« (Tomek. Dějepis m. Pr. VIII, 416). Náhlý odchod — dobrovolný a nedobrovolný — bohatých německých měšťanů, jejichž domy byly zkonfiskovány a pak rozprodávány obyvatelstvu českému víry pod obojí, uspil a ukončil počestění měst v Cechách.³³⁾

Vyšší a zámožnější vrstva českého měšťanstva (v 14. stol. — převážně německé národnosti) záhy kupovala si venkovské statky, »zboží pozemská«, při čemž někteří měšťané - statkáři i bydlili venku, na svých statcích.³⁴⁾ Již v první polov. 14. stol. dostávají měšťané jednotlivých král. měst právo koupě svobodných pozemských statků. Tak v r. 1335 dává král Jan výsadu měšťanům král. města Ústí n. L., že mají právo kupovati statky svobodné, vykonávající nad lidem na statcích těch usdlým soudní moc (»pauperes et homines suos . . . per se iudicare poterunt«, Cod. jur. mun. II, č. 176). Měšťané většího města Pražského obdrželi výsadu na právo kupovati sobě a prodávati zboží pozemská od císaře Karla IV. v r. 1366: » . . . daz alle burger . . . vorwerk, erbe, eygen, czinse, guelte, heuser vnd ekker vf dem land kaufen moegen vnd dy selben wider vorkaufen« . . . (Cod. jur. mun. I, č. 87).³⁵⁾ Později se stávalo, že bohatí pražští měšťané - statkáři byli zároveň příslušníky stavu vladického (nebo rytířského), nepřestávající býti měšťany a »trpěti« s městem (v. na př. A. Č. V, 127; VI, 247).

Přecházejíce k přehledu hospodářského rozvrstvení obyvatelstva českých měst v 14.—15. stol. a jeho sociálních poměrů, musíme především vyzdvihnouti zásluhu v osvětlení těchto poměrů novějšího badatele v tomto oboru B. Mendla. V jeho knize »Sociální krise a zápasy v městech 14. v.« nacházíme i přehled dřívější literatury o sociálních poměrech českých měst v 14. stol. (str. 1—13) i obsáhlý přehled sociálních poměrů a sociálních zápasů městských jinde (s. 14—66). Jelikož v tomto krátkém nástinu nemůžeme se zabývati ani bibliografickým, ani srovnávacím historickým přehledem, odkazujeme čtenáře k těmto přehledům Mendlovým. Konečným výsledkem zevrubných badání Mendlových (při čemž hlavním pramenem mu byly berní knihy českých a moravských měst 14.—15. stol.) je jeho závěr: »S představou o hospodářské harmonii našich předhusitských měst dlužno se tudíž nadobro rozloučiti« (op. cit., 135). Odporuje theorii známého německého historika a národohospodáře K. Büchera o relativně rovnoměrném rozvrstvení majetkovém ve středověkém městě a poměrně stejném blahobytu jeho obyvatelů, dokazuje a zdůrazňuje Mendl pronikavé hospo-

dářské a sociální rozdíly mezi měšťany a obyvatelstvem ostatním a pak i uvnitř měšťanstva, velice nerovnoměrné majetkové rozvrstvení, skrovnost majetkových poměrů většiny městského obyvatelstva, politickou a sociální převahu menšiny bohatých neboli městského patriciátu (op. cit., 72, 109, 116, 119; Soc. krise měst, Č. Č. H., 1926, s. 274—6). — Ovšem fakta složitosti sociální struktury středověkých měst a převahy městského patriciátu byla známa historikům již ode dávna,³⁶⁾ ale zásluhou Mendlovou je, že svým podrobným badáním osvětlil sociální a hospodářské poměry středověkého českého města konkrétně, v číslicích.³⁷⁾

Městský patriciát měl velké statky a důchody, získané kupectvím, peněžnictvem a nabýváním rent, zakupoval i svobodné statky, měl zkušenost a pýchu, a jsa králi v potřebách pomocen . . . , získal si vážnost a uznání . . . Patriciát měl v rukou městské úřady« (Vojtíšek. Výv. samospr., 14). — Právní řády v 14. stol. přihlížejí k rozdílu v majetku. V první polov. 14. stol. za »usedlého občana« (»gesessenen purger«) byl pokládán ve Větším městě Pražském jenom ten, kdo měl nemovitý majetek (v městě nebo vně jeho), jehož hodnota převyšovala nejméně o 50 kop grošů výši dlužných platů, které na tomto majetku ležely (Rössler I, str. 47, st. 65). — Celá městská správa (do husitské revoluce) je v rukou městského patriciátu, neboť z jeho prostředí jsou voleni konšelé měšťtí, kteří pak navrhuji své nástupce, při čemž mohou i sami býti znovu dosazeni na úřad konšelský. — Převraty doby husitské zlomily moc německého patriciátu ve většině měst a připustili k účasti na politické moci a městské správě široké masy městského obyvatelstva, ale po letech 1436-37 přichází zase reakce politická a sociální. V 2. polov. 15. stol. v městech zase vládne vrstva bohatších měšťanů, třebas po většině českého původu, takže rady městské mají zase patricijský a oligarchický ráz.³⁸⁾

Vedle městského patriciátu stála širší vrstva svobodného obyvatelstva městského — měšťané, cives, purger, kteří tvořili obec městskou (communitas, universitas, die gemein, obec veliká). Pokud ještě měla některá města ráz agrární, vedla značná část měšťanů selské hospodářství, ale později vrstva tato skládala se hlavně z řemeslníků-mistrů (artifices, mechanici), během 14.—15. stol. velice se rozšířila, pozvedla svůj význam a vytvořila své organizace — cechy (které však zůstaly závislými na radě městské). Od polov. stol. 14. přicházejí zámožnější řemeslníci i do městských rad (v. Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 145—151).

Za revoluce husitské byla sociální moc městského patriciátu, hlavně německého, který se postavil na stranu císaře Zikmunda a katolické církve, velice otřesena. Nálezem 26. července r. 1420 usnesla se veliká obec Pražská na konfiskaci domů a všeho majetku odběhlých německých měšťanů: »... Obec veliká, znamenavši nezdržení slibu a nevěru těch uteklých, sebravši se v hromadu, uvázala se v ty domy odběhlé, u vinnice, u forberky i ve všelikaké takové jiné statky a zboží dědičné, jakožto pravý pán a dědic spravedlivý« (A. Č. III, 217). — Dne 13. března r. 1421 usnáší se obec Pražská ohledně prodávání zboží odběhlých měšťanů a duchovenstva: »Decretum communitatis. — Nález obce veliké... o prodávání domov odběhlých, zboží kněžských, totiž tvrzí, dvoruov, dědin, vinic, zahrad, chmelnic i zboží všelikakého na tuto obec připadlého aneb dobytého, a by svým domácím spoluměšťanům a susedům věrným takové domy, tvrze i zboží bylo prodáváno vedle milosti, každý ktož seč muož býti, bohatému i chudému, a zvláště kteříž více v boji božiem a k obecnému dobrému v prolévání krvi pracovali, těm vedle větší milosti buď prodáváno« (A. Č. IV, 382; A. Č. XXVIII, 682). — Tímto usnesením obce Pražské jest charakterisován hospodářský program hnutí husitského v městech (Mendl. Soc. krise a záp., 122). — Otřesy válečné a revoluční způsobily znehodnocení domovního majetku v Praze, takže domy (byly) prodávány i za méně než polovinu někdejší ceny a nízká cena umožňovala i nebohatému podruhu koupiti si dům vlastní (Mendl, ibid.). Opuštěné domy kupovali namnoze chudší měšťané i podruzi, kteří tím vstupovali v řady měšťanů. Tímto a také nuceným oddlužením městského majetku byly v době husitské sociální protivy v městě »skutku zmírněny« (Mendl, ib.).

Plnoprávným měšťánem stával se ovšem jen ten, kdo byl přijat radou do obce městské. Mimo měšťany žili v městě také obyvatelé, kteří nebyli plnoprávními občany. Takoví obyvatelé (kteří sluli podruzi, podsedkové, incolae, inquilini, Insassen) byli vrstvou ještě méně zámožnou, než obyčejní měšťané. — »Rozdělení obyvatelstva na měšťany a podruhy bylo nejen hospodářské, nýbrž i právní. První byli účastní politické moci jsouce údy veliké obce, druzí byli ve městě živlem pasivním, měli pouze povinnost s městem trpěti a spojené s tím právo býti souzenu podle práva městského... — Dělníci byli většinou podsedkové (podruzi) sloužící za mzdu buď na hospodářstvích bohatších měšťanů nebo jako »pacholci« a pomocníci řemeslníků« (Mendl. Hosp. a soc. poměry, Č. Č. H., 1916, s. 441).

Ten, kdo se zdržoval v městě pouze dočasně, nepočítal se k měšťanům ani k podsedkům, nýbrž byl jenom hostem (*advena*, *hospes*) a bylo pro takové »hosty« zvláštní právo — »*ius advenarum*«, které omezovalo v městě jejich osobní a majetková práva a jejich hospodářské podnikání.³⁹⁾

Mimo svazek obce městské stáli žijící v městech páni a rytíři (jen někteří z rytířů byli zároveň měšťany Pražskými) a jejich poddaní lidé, úředníci zemští a královští, duchovenstvo, a židé (poslední byli pod správou komory královské jako »*servi camerae regalis*«).

V.

Hlavní osobou v jednotlivých král. městech byl jmenovaný králem *rychtář* (*iudex civitatis*, *stadtrichter*), ale nebyl v nich samovládcem, ježto nemohl souditi bez spolupůsobení konšelů městských a vůbec byl vázán právními normami a obyčejí autonomních městských obcí. Již v r. 1287 stanoví list krále Václava II., že rychtář pražský nesmí »*per se iudicare*« a že při řešení soudních pří jest vázán městským právem a radou konšelů: »*Statuimus ad hec, quod iudex Pragensis... causas omnes determinet et iudicet secundum ius civitatis et de consilio juratorum civitatis*« (Cod. jur. mun. I, č. 352). Pražská právní kniha XIV. stol. stanoví (*Besetzung des Gerichts*): »... *Jdoch soll der richter czwen scheppen czum minnystem pey ym haben, wen er wil richten*« (Rössler, I, D. Rechtsbuch, čl. 22, str. 108). Podobně pražský statut z r. 1404 stanoví: »... *communitas invenit, quod iudex... non se deat in iudicio nisi habet duos iuratos*« ... (Rössler I, st. 141, str. 95-96).

Jak jsme viděli výše, přechází v 14. a hlavně v 15. stol. rychtářství ve všech skoro král. městech do rukou měst a teď rada městská, místo krále, ustanovuje rychtáře městského. Tím se mění podstatně ráz a význam úřadu rychtářského: z představitele moci královské a hlavní osoby v městě stává se rychtář soudním a policejním úředníkem městským podřízeným radě, »výkonným radním činitelem« (Čelakovský. Dějiny právní, s. 155).⁴⁰⁾

Městské zřízení české ve stol. 14.—15. právem se charakterisuje jako zřízení radní, neboť rada (*consilium*, *rat*) v této době reprezentuje a spravuje česká města a také — spolu s rychtářem — vykonává ve většině měst moc soudní.⁴¹⁾

Rada se skládá obyčejně z 12 (v Starém a Novém městech Pražských a v Kutné Hoře z 18) konšelů, kteří se jmenují také přísežní nebo kmeté (consules, iurati, scabini, ratsleute, gesworene, schepfen). Formálně dosazuje konšele — každoročně — v hlavním městě král, v ostatních městech královských — podkomoří (v Kutné Hoře — mincmistr), ale značný vliv při tom mají jmenovací návrhy odstupujících konšelů, takže ve skutečnosti v městech vytváří se správa s tendencí vyloženě oligarchickou (jen v době husitské revoluce volí se rada v Praze shromážděním obce městské).

Na počátku 14. stol. vzniká v městech královských názvů a úřad purkmistra (magister iuratum, magister civium, purgermeister), — byl to první konšel, který byl náčelníkem rady, předsedal radě, když jednala o věcech obecních, choval městskou pečeť, vedl dohled nad hospodářstvím obecním; po míře toho, co města získávala od krále rychtu a následkem toho stával se rychtář městským podřízeným úředníkem, stával se purkmistr první osobou v městě; v úřadě purkmistrovském střídali se konšelé po 4 nedělích.⁴²⁾

Když v 15. stol. vzrostlo hospodářství městské (a majetek městský), stál se vrchním správcem všeho hospodářství primas čili první konšel (který zůstával po celý rok jeden).⁴³⁾

Působnost rady městské byla velmi rozsáhlá a stále se šířila; purkmistr a konšelé, mimo trvalé a rozsáhlé účastenství na konání soudní moci, vedou politickou, administrativní, hospodářskou a finanční správu města: chrání pořádek a pokoj v obci; jmenují podřízené úředníky městské různých oborů; spravují řemesla (prostřednictvím cechmistrů), vedou dozor na trhy, kontrolují správnost měr a vah, usilovují ceny na potraviny a jiné zboží; vedou městské hospodářství, spravují venkovské statky městům náležející, organisují vybírání důchodů městských a berní královských (ovšem správu finanční vedou pod dohledem obce, v. níže); někdy spravují špitály a vykonávají právo patronátní ke kostelům městským; vedou knihy městské; udělují právo měšťanské; vysílají posly na sněmy zemské a na jiná místa podle potřeby; spravují také vojenské záležitosti městské; spolu se staršími obecními (nebo se souhlasem celé obce) vydávají statuta městská, kterými, jako právními normami, reguluje se celý život městských obcí.⁴⁴⁾

Městské rady jsou nápomocní při vykonávání různých jejich funkcí zvláštní úředníci soudní, policejní, finanční a hospodářští: rychtář městský, písař (notarius), který na Starém městě Pražském od dob Jiřího z Poděbrad slul kancléřem (cancellarius), hejtmané, jako náčelníci vojenští, v Praze — úřad šestipanský (officium sex dominorum)

hlavně k spravování venkovských statků, úřad mostský (*officium pontis Pragensis*), úřad osmi přísežných mlynářů, perkmistr hor viničných; dále — berníci (*collectores, lozunger*), celníci (*thelonearii*), policejní sluhové (*praeco, bedellus, custos atd.*), a množství různých úředníků a zřízců hospodářských (*subemptores, mensuratores, ponderatores, extractores vini atd.*).⁴⁵⁾

Od r. 1331 se vyskytuje v pramenech jméno starších obecních (*seniores civitatis, »eldiste von der stat«*), které přísežní povolávají někdy ke svým poradám; byli to obyčejně odstouplí členové rady. Spolu s těmito staršími vydávají konšelé do polov. 14. stol. statuta obecní, totiž vykonávají právo zákonodárné (*Rössler I, st. 53, str. 35; st. 59, str. 40*). Později moc zákonodárná přechla na »velikou obec« (v. níže) spolu s konšely a ze starších obecních ustavil se jako by zvláštní sbor, jenž měl na starosti hlavně pomáhati radě při vedení obecního hospodářství.⁴⁶⁾

Dalším orgánem městské samosprávy bylo shromáždění celé obce městské (obec veliká, *communitatis, universitas civium, stat-gemeinde, die gemein, gemeiner rat*); ovšem do »obce« příslušeli jenom usedlí sousedé, plnoprávní měšťané, ale nepatřili do ní pouzí obyvatelé (*inquilini, incolae, bewohner*). — S počátku záležela působnost a příslušnost obce měšťanské hlavně ve věcech finančních nebo v záležitostech hospodářství obecního: konšelé povolávají obec, aby dávala souhlas k důležitějším opatřením finančním a hospodářským, a aby volila své zástupce a zmocněnce k vybírání nebo k rozvrhování daní a sbírek (královských nebo městských), a pak — ke zkoumání a schválení počtů městského úřadu.⁴⁷⁾ — Ale již v polov. 14. stol. je uznávána příslušnost veliké obce měšťanské také ve vydávání statutů obecních, regulujících různé stránky městského života, totiž účast její v oboru zákonodárném. V r. 1354 povoluje Karel IV. měšťanům Pražským činiti obecná usnesení k obecnému dobru města, podle jejich uznání, ale ponechává králi právo tato usnesení obce stvrzovati nebo, podle potřeby, platnost jich zrušovati: »...Fauentes eciam eisdem civibus Pragensibus, vt in aliis quibuslibet negociis commoditatem, profectum ac commune bonum ipsius civitatis concernentibus, statuta et ordinationes facere valeant, prout eis videbitur melius expedire, volumus tamen, quod . . . omnia statuta per ipsos cives Pragenses facienda, ut premittitur, durare et roboris firmitatem habere debeant duntaxat usque ad nostre beneplacitum voluntatis et donec eadem expresse duxerimus reuocanda« (*Cod. jur. mun. I, č. 57*). V druhé polov. 14. stol. šíří se působnost veliké obce v oboru zákonodárství. Ve

sbírce, vydané Rösslerem (Rechtsdenkmäler I, das Statutarrecht, str. 1—100), nacházíme množství statutů nebo nařízení obecních z druhé polov. 14. a z počátku 15. stol., s tradičními formulemi: *communitas invenit* (Stat. 141, 143, 146); *communitas dictavit* (Stat. 133, 140); *die gemein wil* (stat. 134); *die gemein spricht* (stat. 137); *die gemein hat ausgetragen* (stat. 135, 137, 138); *wilkur... geschehen sey* (stat. 138). — Usnesení obce stávají se většinou hlasů a jsou závazná pro menšinu: »...waz der purgermeister schaffet czu der stat ere vnd frume mit willek order meisten menge, daz mag di mynner nicht wider reden« (Rössler I, d. Rechtsbuch, čl. 163 — von Gemeinde-Beschlüssen — str. 149).

Tak stává se obec městská, vedle rychtáře (později purkmistra) a konšelů, pravidelným, stálým a důležitým orgánem městské samosprávy: »*judex, jurati cives et universitas civium civitatis Pragensis*« (Rössler I, stat. 44); nebo — »*richter... gesworn schephen vnd die gemayn der grosseren stat czu Prag*« (Rössler I, stat. 58); neboli — »*burgmister i konšelé i celá obec velikého města Pražského*« (A. Č. I, 189, r. 1406). — K těmto třem složkám městské samosprávy obracejí se pravidelně i královské listiny městům (již v polov. 14. stol.), na př.: »*Dilectis nobis judici et juratis et universitati civium civitatis Minoris Pragensis*« (Cod. jur. mun. I, č. 55, r. 1351). Můžeme tedy říci, že v správě českých královských měst v 14.—15. stol. vidíme kombinaci tří »věčných« principů vládních: monarchického, aristokratického a demokratického (ovšem že demokracie středověká je vždycky podmíněna censem majetkovým).

Od počátku 15. stol. vydává městská rada důležitější nařízení obyčejně se souhlasem a povolením obce: »*My burgmistr, konšelé i všechna rada velikého města Pražského... s plným povolením všie naše obce...*« (A. Č. I, 198, r. 1416). — V r. 1402 děkuje obec Nového města Pražského staré radě za její práci, při čemž zvláště vyzdvihuje její ochotu spravovati městské záležitosti ve shodě a souhlasu s obcí: konšelé pracovali »s naučením, s raddú i s pomocí staříech i všie obce veliké, a bez jich naučení a raddy nic sú neučinili« (A. Č. IV, 342—3). Tam, kde mezi obcí a úřadem městským, naopak, vznikaly spory, rozhodčím a řešitelem sporů byl král nebo zmocnění jím úředníci — podkomoří, hofrychtěři a písaři komorní (Cod. jur. mun. II, č. 355).

Za revoluce husitské v městech Pražských nastal převrat jak ve složení, tak i ve funkcích »veliké obce«: po vzpouře na Novém městě Pražském 30. července r. 1419, když purkmistr a několik konšelů byli ubiti, byli svoláni do obecného shromáždění »*omnes ac singuli tam sessionati quam inquilini Nove civitatis*« (F. r. B. V, 345), totiž nejen

»usedlí«, ale i podruzi. Všechna důležitá a zásadní usnesení v této době pocházejí od veliké obce (v. na př. A. Č. I, 204—6; III, 217; IV, 382). Ale pro pořádek a správný postup v obecní správě zakázala »obec veliká« (v dubnu r. 1421), aby na obecní shromáždění byly vynášeny »kusy«, které nebyly by před tím ohlášeny radě městské. (A. Č. IV, 382).

Po bouřích doby husitské nastala reakce politická a sociální, a tak se stalo, že po celé desíletí (v ll. 1438—48) v městech Pražských vládli skoro neobmezeně nejvyšší purkrábí Menhart z Hradce společně s prvními purkmistry (Pešíkem na Starém a Pavlem Dětřichovicem na Novém městě). Koncem XV. století nabývá obec veliká v městech Pražských zase většího významu, zvláště po vzbouření proti radě v r. 1483. Nespornou zůstala pravomoc obecních shromáždění ve věcech finančních. Na rozhraní 15. a 16. stol. snaží se král posílit autoritu městského úřadu proti obci (v. výše) a pokouší se regulovati a omezovati činnost a působnost obecních shromáždění.

Co se týče složení »veliké obce«, tu se vrátilo po revoluci husitské k starému pravidlu, že »do obce nemají choditi, než sausedé usedlí«, — »ale žádný domovník, ani nájemník, ani podruh.«⁴⁸⁾

VI.

Většina obyvatelstva městského v Čechách v 14.—15. století žíví se řemesly; badatelé dějin českého městského stavu vyzdvihují rozvrstvení nebo diferenciaci řemesel v množství odvětví a vidí v tomto velkém počtu řemesel a živností městských — již v době lucemburské — znamení vysoké kulturní a technické vyspělosti.⁴⁹⁾

Proti masě řemesníků — artifices, mechanici, operarii — stojí ve větších městech, která jsou hlavními středisky obchodu zvláště zahraničního, vyšší, t. j. bohatší vrstva kupců — mercatores, Kaufherren. Nejvýznamnějším z těchto měst bylo Staré město Pražské, hlavní středisko zahraničního obchodu, které již koncem 13. a počátkem 14. stol. bylo sídlem bohatých a mocných kupeckých rodin patricijských. Již počátkem 14. století tvoří obchodníci — kupci a sukna kraječi (pannicidae) své spolky — fraternitates, jako v Praze fraternitas mercatorum a fraternitas institorum.⁵⁰⁾

V prvních desíletích 14. stol. vznikají také bratrstva (fraternitas, Bruderschaft) a cechy (pořádek, ordinatio) řemesníků; terminologie

souvěkových pramenů nerozeznává mezi bratrstvem a cechem, noví badatelé však rozlišují bratrstva, jako sdružení svobodná a dobrovolná, založená původně s účeli náboženskými a humanitními, a cechy, jako nucené korporace, nadané přímusem (donucením).⁵¹⁾

Nejstarší (známé) »pořádky« (ordinatio) jsou pražských krejčích (sartorum Pragensium) z r. 1318 (Rössler I, stat. 45; Cod. jur. Boh. II, II₃, str. 304—5) a pražských platněřů (torificum Pragensium) z r. 1328 (Rössler I, stat. 30; Cod. jur. Boh. II₃, str. 306—7). Ze svobodných bratrstev řemeslnických jako prvé je doloženo bratrstvo zlatníků pražských, založené r. 1324,⁵²⁾ pak bratrstvo pražských malířů, založené v r. 1348 »got czu lob und unsir wrawen, und sand lucas, und allin gotis heyligen« (Cod. jur. Boh. II₃, str. 314—8; Peterka, Gewerberecht, s. 60). Během času bratrstva řemeslníků, vzniklá původně »jakožto spolky k pobožnostem a k pohřbům« (Winter. Řem. a obch., 229), »přibrala k svým úkolům povinnost hájiti zájmů řemesla samého«, »i vyvinul se z bratrstva cech« (Winter. Zlatá doba, 210). Naopak »pořádky« rázu cechového někdy také přijímaly za své úkoly náboženské, takže přesné a přísné rozhraničení bratrstva a cechu je sotva možné.

V druhé polovině 14. století a během století 15. rostou a množí se v českých městech spolky řemeslníků rázu cechovního a toto zřízení cechovní se stává v této době základní a hlavní formou organisace průmyslové práce v městech českých.

Ježto ve středověku ještě neexistovala stálá a zásadová průmyslová a živnostenská politika státní, ponechával stát spravování a regulování živností samosprávě městské.⁵³⁾ Již citované v poznámce listy Karla IV. z r. 1352 přísně nařizují, aby řemeslníci městští a jejich organisace byli ve všem poddáni a poslušni radě městské jako i jiní obyvatelé městští: »... omnia et singula civitatis vestre artificia et ipsos artifices . . . vestro consilio subiectos et obedientes, sicut ceteros homines civitatis vestre, esse volumus« (Cod. jur. mun. II, č. 325). A také vskutku byly řemeslnické organisace ve stol. 14.—15. v úplné závislosti na správě městské a pod jejím stálým a činným dohledem.⁵⁴⁾ Rada městská především buď sama vydává statuty a nařízení, regulující život řemeslných korporací, nebo stvrzuje cechovní statuty, které jí předkládají ku schválení mistři dotyčného řemesla⁵⁵⁾; schvaluje usnesení valné hromady cechovní (A. Č. IV, s. 383; XIV, s. 472); ustanovuje řemeslům cechmistry nebo starší mistry, později potvrzuje cechmistry zvolené cechem (v. níže); rozsuzuje spory a rozepře mezi různými řemesly anebo mezi mistry a tovaryši téhož řemesla.⁵⁶⁾ Svými nařízeními a svým stálým dohledem regulovala rada městská práci živno-

stenskou, nařizovala, aby cena zboží byla spravedlivá a jakost slušná, vydávala úřední sazby na hotové výdělků a na mzdy dělnické (Winter. Rem. a obch., 641—8).

A je zajímavé, že při tak tuhé závislosti cechů řemeslných na radě městské nevidíme přece v Čechách (na rozdíl od měst v Německé říši) zvláštního hnutí cechovního, které by se snažilo zmocnit se vládní moci v městech pomocí své třídní organizace. Asi hlavní příčinou tohoto poměrně klidného sociálního vývoje českých organizací cechovních bylo to, že již od poloviny 14. stol. dostávali se zámožnější řemeslníci do rady městské (třebaže pravidlem zastoupení řemeslníků v radě nebylo) a že mistři cechovní (magistri mechanicorum) bývali voláni konšely k poradám v důležitějších věcech městské správy nebo živnostenské politiky. Podle Z. Wintra v 15.—16. stol. »řemeslníci v tehdejších obcích nehráli nikterak úlohu podřízenou«; »řemeslníci bývali všude v městských radách většinou«. (Rem. a obch., 659.)⁵⁷⁾

Hlavními vedoucími zásadami a snahami živnostenské politiky cechovní jsou za prvé snaha monopolisace jednoho každého řemesla v rukou členů příslušného cechu a za druhé snaha ustanovit rovnost hospodářských a sociálních podmínek práce mezi mistry každého řemesla. S monopolistickou snahou setkáváme se již v ranních pražských statutech, jako v *tabernatorium ordinatio* z r. 1330 (Rössler I, stat. 31); *privilegium sartorum Pragensium* z r. 1341 (Rössler I, stat. 33) jasně vyzdvihuje a odůvodňuje monopolní snahy řemeslníků: »... richter ... die gesworn purger der stat ze Prag ... wir angesehen haben den gebrechen, den dy stat ze Prag hat, vnd den di sneider haben darinne gesezen, ... das manich vnhunder vnd vngewisser chnecht auf irem hantwerk sich von aigener gewalt zv maister seczete«; rada městská, aby zbavila mistry krejčovské této nepohodlné konkurence, nařizuje, že každý, kdo chce v Praze provádět řemeslo krejčovské, má získati právo občanské a státi se členem krejčovského cechu: »... der schol ... purger recht gewinnen ... vnd sol darnach geben den meistern ein schock grozzer Prager pfening in ir bruderschaft ...«. Pak v statutech 15. stol. nacházíme stále zákazy provozování řemesla lidem, nejsoucím v příslušném cechu, na př. v statutech uzdářů Novoměstských z r. 1445 (čl. 4): dělati a prodávati výrobky uzdářské nesmí nikdo než »jedno toliko sami uzdři, ktož to řemeslo svýma rukama dělaji v cechu jsúce« (A. Č. XIV. Art. cechů Pr., č. 11, str. 447. V. ještě ibid. č. 28 (čl. 6, 11, 12); č. 32; č. 41 (čl. 6); č. 42 (čl. 6).

Druhou základní snahou cechovní politiky bylo dosazení rovnosti výrobních a prodejních podmínek mezi mistry.⁵⁸⁾ Ovšem že majetkové rozdíly mezi řemeslníky přece zůstávaly (co uznávají i statuty, mluvící o »chudých a bohatých«), — »není uniformity, jsou mistři chudší a bohatší, avšak jen v určitých mezích. Jmění nad 100 kop nalézáme jen v zcela řídkých případech, a uvážíme-li, že téměř každý mistr měl vlastní dům, lze tvrditi, že řemeslníci tvořili vůbec střední stav, totiž stav o jmění střední velikosti, asi 10—100 kop.« (Mendl. Hosp. a soc. poměry, Č. Č. H., 1916, s. 443).

V čele cechu stáli cechmistři, starší nebo přísešní mistři (magistri, cechmagistri, gesworen maister, brudermaister), počtem obyčejně 1, 2 až 4, kteří byli dříve dosazováni konšely městskými, později voleni — obyčejně na dobu jednoho roku — shromážděním mistrů cechovních a potvrzování od konšelů.⁵⁹⁾ Cechmistři spravovali celé své řemeslo,⁶⁰⁾ měli nižší soudní pravomoc nad příslušníky řemesla, chovali pokladnici a vedli hospodářství cechovní, zastupovali cech, v případě potřeby svolávali shromáždění mistrů cechovních; konečně měli dohled nad samou prací řemeslnickou, — »aby čtyřie mistři přísešní toho řemesla chodili v tom řemesle . . . a ohledovali, aby jeden každý pravě, věrně a spravedlivě to své řemeslo dělal, jako slušie« (A. Č. XIV, s. 456).⁶¹⁾

K projednávání důležitějších věcí, k usnesením, majícím zásadní ráz a k volbě funkcionářů cechovních svolávají starší mistři (s vědomím rady městské) cechovní shromáždění (*sessio, convocatio, congregatio*); valná hromada mistrů cechovních »tvoří a kodifikuje právo cechovní« (Winter. Řem. a obch., 679), jak výslovně uznává m. j. statut cechu Novoměstských pilařů, prknářů a strhařů z r. 1457: » . . . jestliže by oni sami mezi sebou oč svojili, ježto by bylo obecnému dobrému užitečné a jich řemeslu pohodlné, a konšelé k tomu jim vuoli dali, aby to od nich ode všech za právo bylo držáno« (A. Č. XIV, s. 472), při čemž rada městská vyhrazuje si právo stvrzování cechovních usnesení. Pak mají cechy v celku v některých případech pravomoc soudní (A. Č. XIV, s. 480; Winter. Řem. a obch., 681) a také vykonávají funkce náboženské, jako účast na pobožnostech nebo na pohřbu svých členů.⁶²⁾ V cechovních statutech vydaných po revoluci husitské až do konce 15. stol. nacházíme obyčejně požadavek, aby každý mistr »se s obcí v řádech kostelních a božských . . . sjednával«, t. j. náležel ke straně »pod obojí« (A. Č. XIV. Art. cechů Pr., čč. 22, 28, 33, 39—42).

Podmínkami přijetí nových mistrů do cechu byly v této době zachovalost (někdy se žádal ještě »list řádného zplozenie«), dobytí práva městského, v 15. stol. důkaz znalosti řemesla nebo zkouška mistrovská

(některé statuty požadují ještě, aby nový uchazeč než se stane mistrem »ve službě vydržel« — jako tovaryš 3 nebo 4 roky), konečně — přístupné nebo příjemné do cechu (»peníz přístupný« nebo »anlait«), které v městech Pražských bylo 15 gr., $\frac{1}{2}$ —1 kopa gr., v městech venkovských — ještě méně. V celku možno říci, že v 14.—15. stol. byl přístup do cechu ještě dosti snadný (a teprve v 16. stol. jest tento přístup ztížen hlavně ohromným zvýšením vstupného).⁶³⁾

Pro syny cechovních mistrů a pro ty, kdo si vzali dceru mistrovi, jest vstup do cechu od počátku organizací cechovních (a čím dále tím více) usnadňován buď značným snížením vstupného, nebo osvobozením od povinnosti několikileté předběžné služby.⁶⁴⁾

Co se týče tovaryšů řemeslných nebyl ještě v 14. stol. sociální rozdíl mezi mistry a tovaryši tak příkrý, jak se to stalo později, a poměr mezi zaměstnavatelem i dělníkem byl dosti patriarchálním. Ale v 15. stol. mění se již pomalu tento poměr a tovaryšství v některých odvětvích řemeslných přestává býti stavem přechodným, normálním a bezpečným stupněm k mistrovství. Roste počet ženatých tovaryšů t. zv. »karníků« a začíná se tvořiti jakýsi stav řemeslných proletářů. Do polovice 15. stol. zakazovaly se zvláštní spolky řemeslných tovaryšů (v. na př. A. Č. XIV., Art. cechů Pr., č. 16 (čl. 8), r. 1447). Avšak právě tvořící se nový poměr k mistrům, tovaryšů, jako stavu stávajících řemeslných proletářů nutil je k zakládání zvláštních svépomocných spolků tovaryšských.

Nespokojenost tovaryšů s pracovními podmínkami, hlavně se mzdami, jeví se někdy již na počátku 15. stol. a časem roste tak, že tovaryši začínají domáhati se zvyšování mezd stávkami. Tak v r. 1451 stávkovali v Praze tovaryši řemesla kožišnického (A. Č. XIV., s. 463), a kolem r. 1465 na Novém městě Pražském »jsu se dály ruoznice a nesnáze veliké mezi všemi mistry a staršími řemesla súkennického . . . s jedné, a mezi všemi tovaryši téhož řemesla s strany druhé, tak že tovaryšie všickni z svých verkštatuoov vstali jsú, nechťějíce u mistruov svých dělati, a předstúpivše před nás [t. j. před konšely] toužili na mistry, a praviece, že by se jim proti řádu starodávniemu a právuom dálce . . . (A. Č. XIV s. 477). Ale je zajímavé, že jak v prvním, tak i v druhém případě stávkovavším tovaryšům nebyl uložen radou žádný trest (třebaže právo na stávku ovšem tovaryšům nebylo uznáno, v. na př. A. Č. XIV, s. 463); » . . . a mistři k našie žádosti to jsú jim dobrotivě odpustili« (A. Č. XIV, s. 463); » . . . ale hledíce k lásce a k svornosti mezi stranami . . ., to jsme prominuli milostivě, prikazující přísně a tomu chtiece, aby

se toho a takových věcí tovaryšie potomně nedopouštěli« (A. Č. XIV, s. 477). Z těchto případů je viděti, že »milostivý« a »dobrotivý« patriarchální poměr mezi mistry a tovaryši v této době v Čechách ještě nebyl docela zvrácen a zápas mezi oběma stranami nenabyl rázu krutého a bezohledného třídního boje. V celku charakterisuje Z. Winter XV. století jako »nejlepší dobu řemeslného dělnictva i všeho cechovníctva« (Řem. a obch., 769).⁶⁵⁾

VII.

Zbývá nám krátce pojednati o sociálně-politické roli městského stavu v Čechách ve stol. XIV.—XV. Již koncem 13. století vystupuje stav městský v Čechách na politické jeviště. Když r. 1281 svolal markrabě Otto Braniborský (jako poručník Václava II.) sněm zemský (celebravit colloquium), zúčastnili se tohoto sněmu nejenom šlechta (nobiles terrae), nýbrž i zástupci měšťanstva opevněných měst královských — cives munitarum civitatum (Fontes rer. Boh. II, 353). Po vymření rodu Přemyslovského (totiž po zavraždění Václava III. v r. 1306) zasahují královská města česká (hlavně Praha a Hora Kutná) velmi aktivně a účinně do politických osudů českého státu. O tom vypráví nám podrobně t. zv. kronika zbraslavská Petra Žitavského: »Occiso itaque Wenceslao . . . facta est tam baronum, nobilium, quam civium pro eligendo rege altero . . . generalis in Praga convocatio« (F. r. B. IV, 109). V r. 1307, po úmrtí Rudolfa Rakouského posílá se poselstvo »a pluribus regni baronibus ac civibus« k Jindřichu Korutanskému (ib. s. 112). V r. 1309 vůdcové pražského a kutnohorského patriciátu »Jacobus [Welflovic] civis Pragensis, Nicolaus Thusintmarc [velmi výrazné příjmení!] cum suis complicitibus« zajímají a vězní některé významné české pány (ib. s. 115—116).

Když v r. 1310 posílají »tam barones quam cives Bohemiae« poselstvo k Jindřichovi králi římskému s prosbou, aby dal za krále českého svého syna Jana Lucemburského, jedou v tomto poselstvu čtyři zástupci Prahy a dva Kutné Hory (ib. s. 134, 136). V r. 1319, když mladý panovník, rozmarný a marnotratný, utiskuje měšťany všemožným vydíráním peněz, zvedá mocný patriciát pražský ozbrojený odpor proti králi (ib. s. 252—3; 392, 476).⁶⁶⁾

Po r. 1319 nehraje již stav městský během 14. století tak značnou politickou roli jako na začátku století, neboť silná za Karla IV. moc královská a také vyšší šlechta nechťejí dopustiti jeho přílišného poli-

tického zesílení. Proto také se nepodařilo stavu městskému (až do doby husitské) zabezpečiti sobě trvalé a pravidelné zastoupení na sněmích zemských. Ale hospodářský a sociální význam stavu městského během 14. století vzrůstá, roste také sebevědomí a národní uvědomění českého měšťanstva, hlavně třídy řemeslnické, a tento růst připravuje vítězství tohoto středního českého stavu v revoluci husitské. Revoluce tato je »nesena vojensky organisovaným stavem městským« (Pekař. Žižka IV, 289; v. ještě I, 193).

Revoluční převrat v Praze 30. července r. 1419 přinesl vládu »vrstvy lidové« (Mendl. Soc. krise a záp., 198) a tu tvořili hlavně čeští řemeslníci.⁶⁷⁾ V dubnu r. 1420 vydali páni čeští a Pražané provolání ke všem Čechům a Moravanům proti uznání »krále Sigmunda Uher-ského« za krále Českého, ježto »království a jazyku Českého jest veliký a ukrutný nepřítel« (A. Č. III, 210). 3. července r. 1420 následovalo prohlášení čtyř artykulů Pražských (A. Č. III, 213—216). Sněm čáslavský v r. 1421 odmítl uznati Zikmunda za krále Českého (F. r. B. V, 487; A. Č. III, 226—230); tentýž sněm přiznal stavu městskému stále a pravidelné zastoupení na sněmích zemských a zvolil vládu zemskou, do níž vešli 5 pánů, 4 měšťané pražští (»páni pražštíci«), 2 zástupci Táboru, 5 vladky a 4 měšťané z měst venkovských s Prahou spojených (A. Č. III, 228; Pekař. Žižka, III, 102).

V době husitské neobyčejně povznesl se sociální a politický význam českých měst, hlavně města Pražského (v ll. 1421—24 tvořila Staré a Nové města Pražská správní jednotu). Praha se stává na některou dobu nejen hlavou stavu městského v Čechách, nýbrž hlavou celého státu Českého. Již v r. 1419 po úmrtí krále Václava IV. zmocnili se Pražané důchodů a práv královských, mezi nimi i úřadu podkomořského. V r. 1421 zavazují se Kutná Hora, Čáslav a mnohá jiná královská města česká býti pod správou »pánů Pražanů« tak dlouho, »donižby pán buoh všemohúci této koruně České pána a krále nedal«, — »slibujem k městu hlavniemu Pražskému se všemi úřady i požitky . . . hleděti a zření plné mieti, a úředníka izádného ani přijímati, ani ssazovati na izádný úřad, než toliko ty úředníky, kteréžto páni Pražané vydadie, přijieti bez všelikakého vymlúvanie« (A. Č. I, 202; v. ib. s. 203), takže »páni Pražané« jsou uznáváni jakoby za prozatímní vládu všeho státu a zaujímají místo a postavení krále Českého, »veliká obec Pražská ocitla se v čele země« (Kaprás. Pr. dějiny, II, 335). A vskutku vykonávají »páni Pražštíci« správu mnohých měst královských po celou dobu husitské revoluce, až do přijetí Zikmunda za krále v r. 1436.⁶⁸⁾ Tak v r. 1435 vynášejí purkmistři a konšelé měst

Pražských nález v rozepři poddaných svých měšťanů Chrudimských s obyvateli předměstskými o piva vaření: »My purgmistři a konšelé Starého a Nového měst Pražských oznamujem tiemto listem všem lidem nynějším i budúciem, že jsúce zpraveni od Chrudimských nám poddaných skrze posly jich k nám vyslané o pivu vaření . . . v městě našem Chrudimi . . . našli sme takto a prikázali přísně«. . . (Cod. jur. mun. III, č. 70). — sloh úplně královský! V témže roce vysazují purkmistři a konšelé měst Pražských »poddanému« svému městu Chrudimi výroční trh: »My purgmistr a konšelé Starého a Nového měst Pražských . . . s povoleniem obcí našich svolili sme a odpustili téměř městu Chrudimskému a mocí tohoto listu svolujem a milostivě odpůštíme, zvláště pro jich věrnost, upříemnost a stálost, kterůž sú ku pánu bohu a k městu našemu Pražskému měli, mají a mieti budů, aby obecný trh . . . jednu v rok v svém městě, totižto na hod Matky boží na nebe vzetí mievali a mievati budů« (Cod. jur. mun. III, č. 73). A za rok potvrzuje měšťanům Chrudimským tento výroční trh » Sigismundus, dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Boemie, Dalmacie, Croacie etc. rex.« (ib. č. 77). A jako celé obce městské, odměňují také »páni Pražané« jednotlivce za věrnou službu, zejména zapisují jim statky pozemské (A. Č. I, s. 225: VI, 408 až 409). Jako skuteční vykonavatelé práv královských ustavují Pražané v revoluční době podkomořího a mincmistry (A. Č. I, 206 až 208, 218—19.)

Po dobu revolučních válek a všeobecného neklidu přestaly pravidelně fungovati orgány zemské správy m. j. úřad desk zemských, takže šlechta přicházela k »pánům Pražským« a zapisovala své statky do knih staroměstských, aby byly alespoň nějakým způsobem protokolovány (A. Č. XXVI, předml., s. IX). Pěkně vyjadřuje tento stav věci listina z r. 1427, uveřejněná v A. Č. XXVIII, str. 38; slovutný Mikeš z Lojovic přišel na hrad Pražský a řekl úředníku: »Pohřiechu, když ižádné moci nad sebu nemamy, ježto by nás zemským řádem bránila, já sem se utekl na svědomie k svým pánóm města Starého Pražského, jakožto v těchto časech nebezpečných pani, rytieři, panoše i zemané v svých zápisiech i v jiných potřebách k svědomí téhož města nadepsaného obecně se utiekají . . .«

Pražané, posílení mocí vládní a zbohatnuvše množstvím konfiskovaných statků (hlavně duchovenských), organisují a vedou dlouhý a těžký, ale slavný a vítězný boj za »pravdu boží« proti císaři Žikmundovi a proti katolickým křížákům,⁶⁰⁾ kterýž boj přechází pak v zápas s radikálnějšími živly husitskými a končí se bitvou u Lipan. Po

Lipanech a kompaktatech Basilejských následuje přijetí Zikmunda za krále Českého a tím jest skončena vedoucí úloha města Pražského ve správě Českého státu a jeho jedinečné postavení ve správě královských měst českých. — Ale významné sociálně-politické postavení městského stavu v Čechách zůstává i po válkách husitských, a cis. Zikmund musí vydati městům majetát na svobodné užívání kalicha a na jiné svobody, vydobyté městy za válek husitských, — »první artykul tento, aby podkomoři měst královských, který má ustaven býti, byl měštěním Pražským a skutečně pod obojí zpuosobou přijímal tělo a krev boží« (Cod. jur. mun. I, č. 134). Tímto velmi důležitým ustanovením podržuje Praha i nadále svůj vliv na správu král. měst českých, nacházejících se pod správou úřadu podkomořského.⁷⁰⁾ — Řada listů královských potvrzuje městům držení statků pozemských, nabytých za revoluce husitské (viz výše). Konečně zůstává královským městům po válkách husitských pravidelné zastoupení na sněmích zemských, zkrátka zůstávají městům náboženské, politické, sociální a hospodářské vymoženosti revoluce husitské.

Ale přece od konce 30tých let XV. stol. nastává reakce náboženská politická a sociální a stav městský, jakoby unavený a vysilený dlouholetými hrdinskými zápasy, nedovede nebo ani se nesnaží obhájití všechna svá práva a výsady. V ll. 1438—48, jak jsme viděli, byla města Pražská pod vládou nejvyššího purkrabího Menharta z Hradce a oddaných jemu stálých purkmistrů a konšelů, při čemž přestalo řádné obnovování rad městských a střídání konšelů v úřadě purkmistrovském. Za Jiřího z Poděbrad obnovuje se pravidelná samospráva městská a města vůbec zase rostou, bohatnou a silí, třebaže rozepře a války posledních let panování krále Jiřího musily brzdit tento vzestup. — Za krále Vladislava trvá úspěšný rozvoj a vzestup král. měst českých, ačkoli koncem XV. stol. projevují se dvě důležité okolnosti, které tomuto vzestupu jsou nepříznivé. Za prvé jsou to znovu vzrůstající sociální protivy a rozbroje uvnitř samotného stavu městského. Správa městská přichází do rukou nového městského patriciátu a jeho chování v úřadech městských vzbuzuje někdy odpor i nevůli široké masy městského obyvatelstva, sestávajícího hlavně z vrstvy středních a chudých řemeslníků. V městech Pražských poměry mezi městskými úřady a »velikou obcí« byly koncem století tolik napjaty, že v září r. 1483 došlo ke krvavému vzbouření obcí Starého a Nového měst Pražských proti radám, při čemž jeden purkmistr, rychtář městský a několik konšelů byli zabiti. Při slabosti moci královské za Vladislava mohly obce Pražské dosáhnouti, že král nejenom že nepotrestal vůdce povstání, nýbrž

ve smlouvě s Pražany v r. 1464 slíbil obcím Pražským dosazovat konšele jenom z těch kandidátů, které mu dají napsané volenci, zvolení obcemi.⁷¹⁾ I když souhlasíme s V. Vojtíškem, že toto »vítězství Pražanů znamenalo vyvrcholení městské autonomie vůči králi« (Výv. samospr., 42), nemůžeme neuznat, že tyto vnitřní protivy a rozbroje v městech musily zmenšovati sociální sílu městského stavu jako celku.

Druhou příčinou, která brzdila sociální a politický vzestup městského stavu, byla řevnivost šlechty a stavovské zápasy, které trvaly koncem XV. a počátkem XVI. stol. Od doby husitské vzrůstaly nepřetržitě sociální moc a politický vliv české šlechty, která si úplně podrobila závislý na ni stav lidu selského a teď těžce nesla hospodářské výsady, soudní pravomoc a politická práva stavu městského. Za slabého krále Vladislava zvláště rychle vzrůstaly moc a vliv šlechty, která počala otevřený útok na hospodářské výsady městského stavu (hlavně právo mílové) a upírala mu právo svobodného zastoupení a hlasu na sněmích zemských, pokládajíc jenom sebe — stavy panský a rytířský — za stavy svobodné, kdežto města byla, podle názoru mluvčích šlechty, jenom »komorou královskou«, podřízenou králi a podléhající všem jeho rozkazům. K tomu se připojily spory ohledně kompetence soudů městských a soudu zemského a také ohledně práva měšťanů kupovati svobodná zboží pozemská. Z těchto příčin trvaly koncem XV. a počátkem XVI. století mezi městy a šlechtou těžké zápasy, které nejednou hrozily ozbrojeným konfliktem. V této době roste vlastní hospodářství české šlechty a její podnikatelství na poli nejenom agrární, ale také průmyslové výroby,⁷²⁾ zejména pivovarství, které zvláště těžko poškozovalo svou konkurencí hospodářské zájmy měst. Městský stav stěžuje si, že »páni JMt a páni rytířstvo i s lidmi svými některými sedlskými, v obchod a v živnost městskou starodávnie . . . totižto v dělání a prodávání sladuv, vařeníe a šenkováníe piva všelikého, bez práva a výsady na to zvláštnie, vkročili sú« (A. Č. VI, 239). Na tuto stížnost měšťanů odpovídali páni a rytíři ohlášením nároku na úplnou svobodu svého hospodářského podnikání bez ohledu na staré hospodářské výsady a monopoly měst: » . . . Item. Což se piva vařeníe dotýče, k tomu takto pravíme: poněvadž jsme svobodní páni a rytířstvo, že včelíjaký užitek svobody své, jakž jej koli vymysliti muožem k užítku našemu se ctí naší, žádná nám meze toho uložena není« (A. Č. VI, 244).

Ohledně svobodného třetího hlasu městského stavu na sněmích zemských hájila svobodná města královská zásadu: » . . . k čemužbychom nesvolili, toho bychom pomáhati povinni nebyli« (A. Č. V.

394). Ale výrok krále a rady královské odpovídal na to: »... tu se králi JMti zdá, že sú to hrubé předsevzali; neb města všecka sú komora krále JMti a více jsú JMti povinni nežli páni a rytieřstvo svobodné.« Stavy panský a rytieřský vůbec upíraly v této době městům právo svobodného hlasu na sněmích zemských a tvrdily (ve svém spise králi z r. 1502): »... stav městský hlasu svobodného v ničemž nemají ... poněvadž VKMti ve všem poslouchati mají, a což VKMt rozkáže, ničímž se vymlouvajíce ... všechno jsú povinni podniknutí« (A. Č. VI, 243). Města ze své strany kategoricky odpírala uznati oprávněnost šlechty vydávati »svolení zemská« bez souhlasu zástupců měst. Ve své stížnosti z r. 1502 hájí města své nároky: »... my jsme také jeden úd a stav svobodný ... A protož, poněvadž jsú bez nás třetího stavu a hlasu jednání, nemají svolenie zemské, než toliko panské a rytieřské slúti« (A. Č. VI, 242).

Nespokojující se se theoretickou obranou svých práv a svobod ve spisech a stížnostech, uzavřela v r. 1500 všechna města královská, s Prahou v čele, politickou jednotu na obranu svých práv (A. Č. VI, 217—8). Zápasy stavovské, které trvaly po několik desetiletí, byly v r. 1517 skončeny smlouvou svatováclavskou, která měla ráz kompromisní: uznávala soudní, samosprávní a politická práva měst královských, hlavně právo třetího hlasu na sněmích zemských, ale v otázce pivo-varství byla města nucena povolití vyšším stavům a vzdáti se svého monopolu v jednom z nejdůležitějších a nejvýnosnějších oborů městského hospodářství.⁷⁸⁾

Jestliže v době zápasů stavovských uhájil stav městský svou samosprávu a své postavení politické, přišla naň za 50 let po smlouvě svatováclavské těžká rána: po přemožení stavovského odboje r. 1547 zvítězivší Ferdinand I. Habsburk těžce potrestal zúčastnivší se odboje města odejmutím mnohých práv, svobod, výsad, statků a důchodů městských. Ke konci stol. XVI. domohla se města královská zase některého rozmnožení svých práv a statků a rozšíření samosprávy obecní,⁷⁹⁾ ale po r. 1620 útlak náboženský a politický, spolu s těžkou hospodářskou pohromou zemí střední Evropy následkem zhoubné války třicetileté, připravily královským městům českým dlouhou dobu politického, sociálního, kulturního a hospodářského úpadku.

POZNÁMKY.

1) Zabýváme se v této práci jenom městy českými, t. j. nepřiblížíme k osudům měst moravských, slezských a lužických. — 2) O mimořádném významu Prahy — hlavně Starého města Pražského — čteme již v listinách středověkých českých králů: pro Karla IV. je Praha »sedes et capud regni nostri Bohemie . . . , qua sine eciam cetera regni Bohemie civitates essent quasi acephale« (Cod. jur. mun. I, č. 51); pro Jiřího z Poděbrad — »vroh i hlava království«, »najjasnější město Větší Pražské, světlo a slavný měst království Českého příklad« (ib. č. č. 152, 154). — O významu středověké Prahy v. m. j. Cod. jur. mun. I, úvod, s. 8, 14-15, 26-27; Šusta. Dvě knihy I, 60; H. Pirenne. Středověká města, přelož. B. Mendl. 1928. předmluva, s. 7. — 3) O hospodářském, sociálním, kulturním a politickém růstu měst a městského stavu v německých zemích v 13.—14. stol. v. m. j. Th. v. Inama-Sternegg. Deutsche Wirtschaftsgeschichte III, (1899), 95, 117; III₂ (1901), 499. — K. Lamprecht. Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter I₂ (1886), 1145, 1507, 1512-13. — Týž. Deutsche Geschichte III (1893), 49-50. — K. Bücher. Die Entstehung der Volkswirtschaft (1920), XI, 398. — R. Kötzschke. Grundzüge d. deutschen Wirtschaftsgeschichte (1921), 116—119, 134—135. — W. Sombart. Der moderne Kapitalismus I₁ (1922), 178; I₂ (1922), 647-648. — P. Sander. Geschichte d. deutschen Städtewesens (1922), 89, 154. — G. Schmoller. Deutsches Städtewesen in älterer Zeit (1922), 97 a j. — A. Dopsch. D. deutsche Kulturwelt des Mittelalters (1924), 85. — Fr. Zoepfl. Deutsche Kulturgeschichte I (1928), 372, 402, 507. — Handwörterbuch der Staatswissenschaften (3. vyd.) III, 326—8: Bürger, Bürgertum (von G. v. Below). — Krátký přehled vnitřních dějin německého středověkého města, městského zřízení a sociálního rozvrstvení podává práce P. Sander'a: Geschichte des deutschen Städtewesens. Bonner. Staatswissenschaftliche Untersuchungen. 6. Heft. 1922. — O městském zřízení podle práva magdeburského pojednává důkladná práce R. Schranil'a: Stadtverfassung nach Magdeburger Recht. Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte hrsg. v. O. Gierke. 125. Heft 1915. — 4) Zycha. Ursprung der Städte, 14, 21—31, 89. — Čelakovský. Dějiny právní, 151: »v Čechách založeno již v době přemyslovské 32 hrazených měst královských«. — 5) V. hlavně důkladnou a obsáhlou práci Čelakovského: O vzniku a vývoji městského zřízení radního vůbec a v Čechách a na Moravě zvláště, Dějiny právní, příloha V, s. 396—650, kde autor podává široký srovnávací přehled městského zřízení v různých zemích evropských. — V. ještě Čelakovský. Dějiny právní, 150; Kapras. Právní dějiny II, 250. — 6) Mimo Staré město Pražské a Kutnou Horu — později ještě Nové (založ. r. 1348) město Pražské a Cheb, — vyňatých z pravomoci král. úřadu podkomoršího (v. níže), počítalo se v r. 1337 v Čechách 30 svobodných královských měst pod správou podkomoršího, a to: Menší město Pražské, Beroun, Budějovice, Čáslav, Domažlice, Chrudim, Jaroměř, Kadaň, Klatovy, Kolin, Kouřim, Králové Hradec, Lítoměřice, Loket, Louny, Mělník, Most, Nymburk, Ostrov, Perno, Písek, Plzeň, Polička, Slaně, Stříbro, Sušice, Tachov, Ústí,

nad Labem, Vysoké Mýto a Zatec, — v. Čelakovský. Cod. jur. mun. II, úvod, s. 11; týž. O vzn. a výv. m. zřiz., 590. — Z těchto měst později odpadla zástavami města Ostrov a Perno, za to po r. 1337 přibýly Vodňany a Karlovy Vary. r. 1399 — Králové Dvůr a Trutnov, r. 1436—1437 — Tábor, Pardubice, Prachatice, Český Brod, — v. Čelakovský. O vzn. a výv. m. zřiz., 590; Cod. jur. mun. III, č. 93, 102, 108. — 7) O různých druzích měst v Čechách v. m. j. Čelakovský. Dějiny právní, 151—2. — Týž. O vzn. a výv. m. zřiz., 589—590. — Týž. Cod. jur. mun. II, úvod, s. XIII. — Zycha. Urspr. d. Städte, 155—6. — Kapras. Právní dějiny, II, s. 249—250. — Peterka. Rechtsgesch. I, 67—69. — Winter. Kult. obr. č. měst, I, 26—27. — 8) Zycha. Urspr. d. Städte, 149—151. — Winter. Kultur. obr. č. měst, I, 5—14. — Peterka. Rechtsgesch. I, 78. — Mimo to měl král regál horní, mincovní, solní a židovský. Kapras. Právní dějiny II, 188, 407. — 9) Zycha. Urspr. d. Städte, 151. — Winter. Kult. obr. č. měst I, kniha II (O městské obraně a vojsku). — Rössler I, str. 96—97 (städtische Kriegsverfassung). — Tomek. Dějepis m. Pr. (vojenství městské) I, 300—1, II, 371—3; VIII, 350—9. — Cod. jur. mun. II, č. 398, 399. — A. C. VII, 413. — 10) Cod. jur. mun. I, č. 99, 100, 117. — Čelakovský. Dějiny právní, 154. — Týž. O výv. zřiz. radn., 162. — Tomek. Dějepis m. Pr. II, 300. — Vojtíšek. Výv. samospr., 24. — Lippert. Soc.-Gesch. II, 291.

11) Karel IV. v r. 1348 potvrzuje Starému městu Pražskému »*immunitates, gracios, libertates, consuetudines et iura*« (Cod. jur. mun. I, č. 51). Václav IV. v r. 1379 potvrzuj měšťanům téhož města »*alle ire priuilegia, hantfesten, brue, freiheyten, rechte, gnaden vnd gute gewonheyten*«, ib. č. 98. (množství podobných královských listů v. v Cod. jur. mun.). — 12) Rössler I, st. 33, str. 24: »*mit der stat leid vbel vnd gut*«. — Ib. st. 140, str. 95: »*debet... pati cum civitate bonum et malum*«. — A. C. XIV, 447: »... aby s městem trpěl zlé i dobré vedle obyčeje hodného«. — 13) Již v r. 1265 dával král Přemysl Otakar II. měšťanům záteckým právo, aby nebyli potahováni před žádný jiný soud, nýbrž aby odpovídali pouze před svým městským soudcem (*coram suo iudice*), — »*ut ipse iudicet causas omnes et singulas iure ibidem consuetudinario et civili*«, Cod. jur. mun. II, č. 16. — Ib. č. 83 (r. 1307): »... volumus, ut ipsi iudex et iurati praedictas causas iudicent et facient de eis iusticie complementum, secundum formam iuris civitatis prioribus temporibus approbatam«. — O výhradnosti pravomoci soudu městského nad měšťany královských měst v. m. j. Cod. jur. mun. I, č. 28, 40, 105, 131, 133; II, č. 111, 713. — Vojtíšek. Výv. samospr., 17. — 14) O vzniku, významu a funkcích úřadu podkomořského v. zvláště Čelakovský. Úřad podkomořský v Čechách. — V pramenech městského práva 14. stol. nacházíme jako těžké případy podléhající pravomoci soudu podkomořského hlavně falšování mince, násilí ženské, útek na dům, noční zháfství a pod. — v. Cod. jur. mun. I, č. 83, 111, 122; II, č. 590. — O úřadě podkomořského v. ještě Čelakovský. Právní dějiny, 152; týž. O význ. a výv. m. zřiz., 590; Zycha. Urspr. d. Städte, 177, 180; Kapras. Právní dějiny II, 202; Vojtíšek. Výv. samospr., 19. — 15) Cod. jur. mun. II, č. 618 (r. 1387): »... si aliquis ad audienciam nostram personalem appellare decreuerit, is faciendi... habebit liberam facultatem«. — Rössler I, d. Rechtsbuch, čl. 55, str. 116. — Kapras. Právní dějiny II, 270. — 16) Zycha. Urspr. d. Städte, 181. — Množství dokladů o obsazení králem úřadu městského rychtáře nacházíme v Cod. jur. mun. O dědičném rychtářství v. Cod.

jur. mun. II, č. 14 (r. 1265): »Tenebit enim dictus Cunradus et sui heredes legitimis masculini sexus aduocaciam et iudicium ciuitatis eiusdem in Policzek... iure hereditario«. — Ib. č. 46 (před r. 1291): »... iudicium in ciuitate Codanensi... vendidimus hereditarie possidendum pro quadraginta marchis argentic«. — Ib. č. 52, 53, 62, 64, 243, 590, 593, 651. — Cod. jur. mun. III, č. 264 (r. 1464): král Jiří navrácí a potvrzuje rychtu čáslavskou Ondřejovi rychtáři: »... Bude moci již psaný Ondřej rychtu již řečenú s pŕížitky, právy a prislusnostmi té jur. mun. II, č. 14 (r. 1265): »Tenebit enim dictus Cunradus et sui heredes legitimis vŕelíkými dáti, směniti, prodati a zastaviti, komužkoli jemu zdáti a líbiti se bude, a s tím učiniti podle vůle své, jakožto s svým vlastním dědictvím, však člověku takovému, kterýž by k spravování a řízení toho onřadu rychtářského se hodil.« — Když dědičný rychtář umírá a jeho úřad přechází na jeho dědice, nebo když královský rychtář prodává rychtu někomu jinému, potvrzuje král tento přechod rychtářství na novou osobu svým listem: Cod. jur. mun. II, č. 80, 444, 591, 609, 610, 617, 793, 812, 839, 875; III, č. 22, 109, 198, 253. Někdy ustanovuje král městského rychtáře jen dočasně, pronajímá nebo zastavuje městskou rychtu v některé částce: Cod. jur. mun. I, č. 119; II, č. 44, 47, 48, 50; III, č. 35. — ¹⁷⁾ O přechodu úřadu rychtářského do rukou městských obcí v. Cod. jur. mun. II, č. 111; III, č. 6, 14, 42, 125, 155, 172, 206, 228, 242, 269, 361, 416, 482. — Čelakovský. Dějiny právní, 155. — Týž. O výv. zřiz. radn., 269—270. — Tomek. Dějepis m. Pr. VI, 262. — Winter. Kult. obr. č. měst. I, 621—2. — Zycha. Urspr. d. Städte, 181. — Vojtíšek. Výv. samospr., 36, 39. — Týž. Soud a rada 62—65. — Kapras. Právní dějiny II, 251—2. — ¹⁸⁾ O obnovování rad městských v. Cod. jur. mun. I, č. 29; II, č. 153, 199—201 (r. 1337). — Čelakovský. Obnovování rad v král. městech v Čechách. C. Č. M., 1879, s. 259—260. — Zycha. Urspr. d. Städte, 190. — Winter. Zlatá doba, 96. — ¹⁹⁾ Později stalo se pravidlem, že měšťané měst Pražských a Kutné Hory mohli kupovati si zboží pozemská svobodně a neomezeně, ale měšťané jiných měst musili opatřiti si na to povolení krále.

²⁰⁾ Cod. jur. mun. I, č. 18, 24, 40; II, č. 16, 83, 111, 133, 138, 145, 149, 154, 312, 337, 529, 598, 621, 633, 645, 668, 702, 794, 819, 827, 838, 845, 861. — Zycha. Urspr. d. Städte, 195. — Winter. Rem. a obch. 36, 118. — Týž. Kult. obr. č. měst I, 18. — Kapras. Právní dějiny II, 168. — ²¹⁾ Cod. jur. mun. II, č. 93, 282, 312, 370, 517, 642, 656, 748, 852. — Zycha. Urspr. d. Städte, 196. — Winter. Rem. a obch., 100—102, 349—351. — Týž. Kult. obr. č. měst I, 18. — Kapras. Pr. dějiny, 171. — Důležité obchodní město nad Labem, Litoměřice mělo právo nuceného skladu zboží po Labi vozeného — Stapelrecht, »exoneratio nauum« nebo »expositio«, Cod. jur. mun. II, č. 138; Zycha, ib. — ²²⁾ Cod. jur. mun. II, č. 111, 127, 145, 312, 429, 656, 794, 815, 819, 830, 838; III, č. 290. — Winter. Rem. a obch. 99—100, 351—6. — Týž. Kult. obr. č. měst I, 18; II, 476. — Juritsch. Handel 25—27. — Zycha. Urspr. d. Städte, 195. — ²³⁾ Cod. jur. mun. I, č. 8, 57, 58. — Ib. č. 111 (r. 1393): »... das ein gaste wider den anderen keynerley kauffmanschaft nicht kaufen noch vorkaufen sol, sunder was kauffmanschaft die gaste gen Prag brengen, die sollen sie doselbst alleyn den burgern vorkauffen«. — Rössler I, úvod, 84—89; st. 8—10, str. 9—10; st. 117, str. 70—73. — Cod. jur. Boh. II, cap. XII, č. 17, hospites mercatores, s. 346—354. — Juritsch. Handel, 17. — Winter. Rem. a obch., 103—4. —

Zycha. Urspr. d. Städte, 197. — ²⁴⁾ Zvláště mnoho měst zastavuje a zapisuje král Zikmund v době husitských válek (což je ovšem z části prodejem kůže medvěda, který se toulá v lese . . .), v. Cod. jur. mun. III, č. 29, 30, 33, 36 48. — Ale i v druhé polov. 15. stol. nejsou talkové zástavy zvláštnosti, v. ib. č. 157, 171, 177, 188, 190, 219, 309, 617. — Tato možnost ztratiti postavení svobodného města královského nutí v 2. polov. 15. stol. některá města k vyprošení od králů zvláštních listů, obsahujících slib královský, že dotčené město nemá býti zcizeno, ani zapisováno a zastavováno, v. Cod. jur. mun. III, č. 197, 204, 384, 406 a j. — ²⁵⁾ Winter. Rem. a obch., 123. — Peterka. Gewerberecht, 3. — Juritsch. Handel, 9, 111. — Kapras. Pr. dějiny II, 169. — Mendl. Z hosp. dějin Pr., 258. — Týž. Soc. krise měst, Č. Č. H. 1924, s. 49. — ²⁶⁾ Rössler I, úvod, s. 20. — Winter. Rem. a obch., 102, 111, 306, 363, 389. — Týž. Kult. obr. č. měst, I, 18. — Zycha. Urspr. d. Städte 81. — Juritsch. Handel, 9, 17. Kapras. Pr. dějiny II, 173. — Šusta. Dvě knihy I, 60; II², 29. — Mendl. Hosp. a soc. poměry. Č. Č. H. 1916, s. 443—4. — ²⁷⁾ Již Palacký poukázal na význam tohoto »požehnání stříbrných dolů Kutnohorských«, Dějiny, II⁶, s. 190. — V. ještě Šusta. Dvě knihy I, 58. — Winter. Kult. obr. č. měst, II, 386, 392. — ²⁸⁾ A. Č. I, 206 (r. 1421); IV, 384—5 (r. 1430). — Tomek. Dějepis m. Pr. VIII, 311—2. — Mendl. Hosp. a soc. poměry. Č. Č. H. 1917, s. 82—83. — Týž. Soc. krise a záp., 122. — Týž. Z hosp. dějin Pr., 164—6, 271. — ²⁹⁾ V. cod. jur. mun. II, č. 115, 188. — Zycha. Urspr. d. Städte, s. 91—95, 121 a násl., 193 (Landwidmungen). — Kapras. Pr. dějiny II, 168.

³⁰⁾ Jos. Teige. O statcích obcí Pražských v l. 1420—1546. Sborn. přisp. d. hl. m. Pr. Díl III. 1922, s. 111—201. — A. Č. III, 217. — A. Č. XXVIII, str. 671—683, Seznam statků r. 1421 obcí Pražskou ujatých a zase zcizených. — Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 183, 188, 228. — Týž. Dějiny právní, 155. Winter. Kult. obr. č. měst, I, 19. — Kapras. Pr. dějiny, II, 487 — Pekař. Dějiny čsl., s. 52. — ³¹⁾ A. Č. XIV. B. XIV. Artykule cechů Pražských, č. 9, s. 442: » . . . město naše válkami a mnohých let pohřiechu trvajícíchmi ochuzené a umenšené; č. 11, s. 446: » . . . skrze války a mory časté město naše jest velmi na řemeslnících umenšeno; č. 13, s. 450; č. 17, s. 457; č. 19, s. 460; č. 28, s. 467; č. 30, s. 471—2; č. 33, s. 476. — ³²⁾ O zhoubných následcích revoluce a válek husitských pro hospodářský a kulturní stav českých zemí v Pekař. Žižka III, 325; IV, předmluva, s. XIII—XIV. — Týž. Dějiny čsl. s. 69. — Kapras. Pr. dějiny II, 382. — ³³⁾ O národnostních poměrech v městech českých v 14.—15. stol. V. Zycha. Urspr. d. Städte, 106—118. — Winter. Kult. obr. č. měst I, kn. 1, kap. 8: »Němec a Čech«. — Týž. Rem. a obch. 44, 231—233, 573. — Týž. Zlatá doba, 12—13. — Tomek. Dějepis m. Pr. II, 520; VIII, 416. — Lipfert. Soc.-Gesch. II, 151. — Mendl. Z hosp. d. Pr., 161—3. — Vojtíšek. Výv. samospr., 24. — Cod. jur. mun. II, č. 298 (r. 1350): král. privilegium měšťanům m. Berouna — »pro universitate civium et hominum triusque linguagii et idiomatis, tam boemici quam theutonicæ. . . — ³⁴⁾ Rössler I, st. 112, str. 68: »De civibus residentibus in terra. — . . . Aber di purger oder purgerinne, die auf dem lande siczen, den selben sol man der statbrieffe senden, das sie ir losunge richten auf einen gewissen tag.« — ³⁵⁾ O pozemském zboží měšťanů v. Cod. jur. mun. I, č. 87, 92, 93, 105; II, č. 134 (r. 1325), 149 (r. 1327), 151, 176, 337. — A. Č. XXVI a XXVIII (zprávy o statcích a přech venkovských

(Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 50. Jahrgang, 1—50, 163—211). — Tomek. Dějepis m. Pr. I, 328—9; II, 418—435. — Winter. Kult. obr. č. měst II, kn. 6, kap. 5: O »pozemském zboží« městům poddaném. — Čelakovský. O výv. zřiz. radn. 183, 188, 228. — Zycha. Urspr. d. Städte, 131, 143. — Týž. Prag, 117. — Susla. Dvě knihy I, 68. — Vojtíšek. Výv. samospr., 14. — Mendl. Hosp. a soc. poměry, Č. Č. H., 1916, s. 427—432.

³⁶⁾ O sociálním složení středověkých měst německých a zvláště o městském patriciátu (t. zv. Gechlechter) v m. j. G. Schmoller. Grundriss d. allgemeinen Volkswirtschaftslehre II, (1920), 589. — K. Th. v. Inama-Sternegg. Deutsche Wirtschaftsgeschichte, III (1899), 68 násl., 79—82, 93—95. — R. Kötzschke. Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters (1924), 577—8. — Týž. Grundzüge der deutschen Wirtschaftsgeschichte (1921), 132. — P. Sander. Geschichte des deutschen Städtewesens (1922), 114—119. — H. Cunow. Allgemeine Wirtschaftsgeschichte, III (1929), 87—106. — Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 3. vyd., sv. III. Bürger und Bürgertum (von G. v. Below). — O hospodářské převaze a privilegovaném právním postavení městského patriciátu (převážně německé národnosti) v 13.—14. stol. v Čechách mluví již Rössler v úvodu k svému vydání »Deutsche Rechtsdenkmäler« I (1845), str. 19. Dále v. m. j. Zycha. Urspr. d. Städte, 189. — Lippert. Soc.-Gesch. II, 150 až 151. — Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 181—2, 142—3. — Týž. O vzn. a výv. m. zřiz., 599. — Peterka. Rechtsgesch. I, 80. — K. Kadlec. Dějiny vět. práva ve střední Evropě, vyd. 2 (1921), 176. — Susla. Dvě knihy, I. 55—68; II, 28—29. — Vojtíšek. Výv. samospr., 14. — ³⁷⁾ I když uznáváme existenci sociálních protiv v městském obyvatelstvu českém v 14. stol., přece myslíme, že B. Mendl někdy přeceňuje velikost těchto protiv a také rozsah a intenzitu sociálních zápasů, a nemůžeme nesouhlasiti s tvrzením Lipperta (Soc.-Gesch. II, 127) a Kaprasa (Pr. dějiny II, 141—2), že v Čechách nebylo v 14. stol. té vyhraněné protivy a těch urputných zápasů o vládu v městech mezi patriciátem a řemeslnictvem, jako tomu bylo v souvčasných městech v Německu. —

³⁸⁾ O právním postavení, výsadách a moci — hospodářské, sociální a politické — městského patriciátu v Čechách v. — mimo literaturu uvedenou v pozn. 36) — Mendl. Soc. krise a záp., 80—84, 128—9, 139. — Týž. Soc. krise měst, Č. Č. H., 1926, s. 276. — Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 142—3, 318, 345—7. — Winter. Kult. obr. č. měst I 644. — Juritsch. Handel, 111. — Kapras. Pr. dějiny II, 484—5. — Peterka. Rechtsgesch. II, 51. — Cod. jur. mun. II, č. 83.

³⁹⁾ Cod. jur. mun. I, č. 52 (r. 1349): přichází do Starého města Pražského »non vt ciues, sed ut hospites et aduene reputentur et iure aduenarum, non autem incolarum et ciuim, perfruantur«. V. Rössler I, úvod, s. 84—89. — Kapras. Pr. dějiny II, 142. — Peterka. Rechtsgesch. I, 81.

⁴⁰⁾ O rychtáři městském v. Rössler I, úvod, Rechtssystem, § 5. Stadtverfassung, s. 46; st. 121, str. 77—78, st. 141, str. 95—96; d. Rechtsbuch, čl. 22, str. 108; čl. 32, str. 110; čl. 51, str. 115 (>... wer richter wesen will, der soll ein purger sein vnd das sein dorumb, daz er stat from beste fleyssickleiche werben vnd wolfr«...); čl. 53, str. 115. — Čelakovský. Dějiny právní, 153 až 155. — Týž. O vzn. a výv. m. zřiz., 594. — Tomek. Dějepis m. Pr. I, 266—8; II, 284—5; VIII, 269. — Winter. Kult. obr. č. měst I, kn. IV, kap. 1: O rych-

táři zeměpanském; díl II, kn. V, kap. 1: Rychtář městský. — Zycha. Urspr. d. Städte, 191. — Kapras. Pr. dějiny II, 250—1, 482—4. — Peterka. Rechtsgesch. I, 70; II, 47, 51. — Vojtíšek. O výv. samospr., 11, 34—35. — Týž. Soud a rada. Sborn. věd pr. a st. 1921, s. 42, 65—75. — ⁴¹⁾ Jen v některých severních městech, v oboru působnosti magdeburského práva, existuje kolegium kmetů nebo skabinů jako zvláštní stolice soudní. — V. Zycha. Urspr. d. Städte, 186—7; Čelakovský. Dějiny právní, 153; Kapras. Pr. dějiny II, 252; Peterka. Rechtsgesch. I, 72; Winter. Kult. obr. č. měst, II, 619. — ⁴²⁾ O purkmistru v. Rössler I, úvod, Rechtssystem, § 5. Stadtverfassung, str. 45—46; d. Rechtsbuch, čl. 163, str. 149. — Tomek. Dějepis m. Pr. I, 271; VIII, 276. — Čelakovský, Dějiny právní, 153. — Týž. O výv. zřiz. radn., 133; o vzn. a výv. m. zřiz., 599. — Winter. Kult. obr. č. měst I, kn. IV, kap. 4. Purkmistr a primas. — Týž. Zlatá doba, 95. — Kapras. Pr. dějiny II, 251—2, 483. — Peterka. Rechtsgesch. I, 73. — Vojtíšek. Výv. samospr., 24. — Týž. Soud a rada. Sborn. věd pr. a st. 1921, s. 47. — ⁴³⁾ Čelakovský. Dějiny právní, 153. — Winter. Kult. obr. č. měst I, kn. IV, kap. 4: Purkmistr a primas. — Týž. Zlatá doba, 95. — Kapras. Pr. dějiny, II, 251, 483. — ⁴⁴⁾ O složení a obnovování rady městské, o její významu a jejích funkcích v. Cod. jur. mun. I, úvod, str. 25—28; čč. 29, 120, 122, 196, 204, 205, 211—213, 352; II, čč. 83, 138, 199—201, 214, 325, 326, 364, 755, 765, 769, 874; III, čč. 148, 218, 283, 521, 545, 632. — Rössler I, úvod, § 5. Stadtverfassung (s. 45—49, 53—57); § 15. Stadtsteuer u. Stadteinkünfte (s. 92—96); § 16. Städtische Kriegsverfassung u. Gesandtschaft (s. 96—97); das Statutarrecht, str. 1—100, zvláště st. 36, str. 26—27; st. 81, str. 52; st. 130, str. 88—90 (statuta consilii); das Rechtsbuch, čl. čl. 22, 32, 47, 48, 51, 53, 55 a j. — A. Č. VII, s. 406, 407, 417. — Čelakovský. Dějiny právní, 153—4. — Týž. O výv. zřiz. radn., 134—147, 159, 169, 231—2, 318. — Týž. O vzn. a výv. m. zřiz., 598—608, 616. — Tomek. Dějepis m. Pr. I, 268—270, 277—301; II, 285—9, 309—373; VI, 4; VIII, 271—6, 308—352. — Zycha. Prag, 205—6. — Týž. Urspr. d. Städte, 183, 190. — Winter. Kult. obr. č. měst I, kn. IV (úřady a obec), kap. 2 (konšelé a vrchnost); kap. 3 (slavnost obnovy konšelské); kap. 5 (konšelů povinnosti a vážnost); kap. 6 (o důchodech konšelských); díl II, kn. V (o správě policejní); kn. VI (o správě finanční); kn. VII (o městském soudě). — Týž. Zlatá doba, 95—96. — K. Kadlec. Dějiny veřej. práva ve střed. Evropě, vyd. 2., 1921, s. 175—6. — Kapras. Pr. dějiny II, 250—252, 483—5. — Peterka. Rechtsgesch. I, 71—80; II, 51. — Vojtíšek. Výv. samospr., 11, 13—15, 19, 24, 27, 33—34. — Týž. Soud a rada. Sborn. věd pr. a st. 1921, s. 46, 50 násl. — ⁴⁵⁾ O úřednictvu městském v. Cod. jur. mun. I, úvod, s. 25, 29; čč. 7, 38, 66; II, č. 364. — Rössler I, úvod, str. 49—53; st. 143, str. 97—98 (kolrichter). — Čelakovský. Dějiny právní, 154. — Týž. O výv. zřiz. radn., 166—7. — Tomek. Dějepis m. Pr. I, 276; II, 293—7; VIII, 279—295. — Winter. Kult. obr. č. měst, I, 663, 723 násl. (o městském písaři); díl II, kn. V, kap. 1 (rychtář městský a jeho pomocníci). — Kapras. Pr. dějiny II, 251, 483. — Peterka. Rechtsgesch. I, 75—80. — Vojtíšek. Výv. samospr., 13. — ⁴⁶⁾ O starších obecních, v. Rössler I (úvod), d. Rechtssystem, s. 48. — Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 137; o vzn. a výv. m. zřiz. 601. — Tomek. Dějepis m. Pr. II, 289. — Winter. Kult. obr. č. měst I, 633; díl II, kn. VI, kap. 7 (městská vydání a obecní starší). — Kapras. Pr. dějiny II, 251, 484. — Peterka. Rechtsgesch. I, 73. — Vojtíšek. Výv. samospr., 12—13. — Zvláštní instituce přísež-

ných měšťanů, zv. genante, nominati (Rössler I, st. 129, str. 85—88) nezdomácněla v Cechách a brzy zanikla (Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 150—1).

47) V r. 1293 pražští konšelé a rychtář ustanovují berníky k vybírání daní královských a městských »de consilio maturo nostro et communitatis« (Cod. jur. mun. I, č. 7). — V r. 1357 v Zlatci jest zvoleno 8 berníků — 4 z rady a 4 z obce (Cod. jur. mun. II, č. 364). — V r. 1371 povoluje Karel IV. rychtář, konšelům a přísazným m. Mostu, aby nově rozvrhli sbírku městskou — v souhlasu s obcí, aby sbírka tato byla rozvržena spravedlivě pro chudé a bohaté: »... de consilio communitatis dictaueritis seu ordinaueritis, quod equale sit diuitibus et pauperibus«... (Cod. jur. mun. II, č. 445). — Statut pražský z r. 1338 (de rationibus juratorum) nazývá přísazným skládání obecné počty před »lidmi obecními«, kteří byli bráni z obce měšťanské: »... coram viris communibus... rationem reddere« (Rössler I, st. 44, str. 30—31). —

48) M. Brikcího z Licka Práva městská, dle textu z r. 1536 uprāv. Jos. a Herm. Jireček. 1880, čl. 46, str. 24. — O »veliké obci« v 14.—15. stol. v Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 138, 183—8, 231, 318—322, 361, 382. — Týž. O vzn. a výv. m. zřiz. 602, 616 násl. — Týž. O začátcích ústavních dějin Starého města Pražského. Zvl. otisk ze »Sborn. věd pr. a st.«, rocn. IV, seš. 3, 1904, str. 45—46. — Tomek. Dějepis m. Pr. I, 273; II, 289—292; VIII, 267—308. — Winter. Kult. obr. č. měst I, kn. IV, kap. 8: obec velická; díl II, s. 566. — Kapras. Pr. dějiny. II, 251—2, 485. — Peterka. Rechtsgesch. I, 73. — Vojtíšek. Výv. samospr., 12. — Mendl. Soc. krise a záp., 130—132. — 49) Winter. Rem. a obch., 70—93, 117—179, zvl. str. 124—5, 175. — Tomek. Dějepis m. Pr. I, 344—5; II, 373—393. — Kapras. Pr. dějiny, II, 168—9. — Mendl. Soc. krise a záp., 134. — Týž. Soc. krise měst. Č. C. H. 1926 s. 278.

50) Rössler I (úvod), § 14, s. 31. — Juritsch. Handel, 10—11 (Kaufmannsgilden). — Winter. Rem. a obch., 310—311, 318, 943. — Kapras. Pr. dějiny, II, 171. — Mendl. Soc. krise a záp., 124, 176—184. — Týž. Hosp. a soc. poměry. C. C. H., 1916, s. 443—4. — 51) Tomek. Dějepis m. Pr. II, 391. — Winter. Rem. a obch., 66. — Týž. Zlatá doba, 210—212. — Týž. První cechy řemeslné v Cechách. C. C. M. 1904 (rocn. 78), s. 12—13. — Mendl. Soc. krise a záp., 151—3. — 52) Text jeho statutu v Peterka. Gewerberecht, příloha 5, str. 101 až 110. — O bratrstvu zlatnickém existuje zvláštní práce: F. Menčík. Pořádek bratrstva zlatnického v Praze a jeho stanovy z r. 1324. — 53) Winter. Rem. a obch., 184, 641; Peterka. Gewerberecht, 77—78. — Co se týče »zákazů« a »zrušení« cechů v ll. 1351—55 Karlem IV. v některých městech českých a na Moravě, měly tyto zásahy ráz nahodilý a příležitostný (v. Cod. jur. mun. II, čč. 308, 325, 326, 348; Mendl. Soc. krise a záp., 88, 160, 172, 176). Vskutkem žádného zrušení cechů Karlem IV. provedeno nebylo, neboť za něho a po něm řemeslnické cechy existují a rostou dále. Z listů královských městům Hradci n. L. a Chrudimi (Cod. jur. mun. II, čč. 325 a 326, r. 1352) je viděti, že král vystupuje ne tak proti cechům samotným, jako proti jejich monopolistickým snahám. — 54) Winter. Rem. a obch., 68, 186, 221, 637 násl. — Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 166—7. — Peterka. Gewerberecht, 80—89 (die städtische Gewerbepflege). — Zycha. Urspr. d. Städte, 192. — 55) Rössler I, stat. 29—31, 33, 45, 58, 96, 97. — Cod. jur. Boh. II, cap. X, čč. 4—16, str. 304—319. A. C. XIV. — B. XIV. Artykule cechů Pražských, čč. 9, 11, 13—17, 19, 28, 32, 36

38—42. — Winter. Rem. a obch., 68. — ⁵⁶⁾ A. Č. XIV, Art. cechů Pr., č. 1, 3, 5, 6, 10, 18, 21, 29, 31, 43; 20, 35, 37, 38; A. Č. VI, s. 234. — Remeslo, které bylo nespokojené s usnesením rady městské, mohlo se odvolat k soudu královskému a spor rozsuoval podkomoří nebo soudi městských, v. Cod. jur. mun. III, č. 306, 461. — ⁵⁷⁾ O řemeslnících v radách městských v 14.—15. stol. v. m. j. Rössler I, st. 53, str. 35, r. 1350: »jurati, . . . institor, . . . carnifex, aurifaber, . . . pistior, . . . sartor, . . . tuchmacher, . . . sutor« — Winter, Rem. a obch., 183, 204, 659—661. — Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 139, 143—152, 229—230, 293. — Týž. O vzn. a výv. m. zřiz., 602—612, 632. — Kapras. Pr. dějiny, II, 251. — Mendl. Soc. krise měst, Č. Č. H., 1926, s. 279. — ⁵⁸⁾ Mendl. Hosp. a soc. poměry. Č. Č. H., 1916, s. 443. — V. A. Č. XIV, Art. cechů Pr. č. 9 (čl. 3); č. 11 (čl. 7): »pro rozmnožení mistrův toho řemesla [uzdářského], a aby se chudí i bohatí v tom řemesle tím lépe živiti mohli, každý mistr má míti toliko jeden kram k svého řemesla prodávání a ne více«; č. 14: »každý mistr [řemesla kloboučnického] má toliko jednoho tovariše a jednoho učedníka chovati, a ne více«; č. 15 (čl. 7): »při nákupu surovin mistři provazníci — aby se tú kupie podělili spravedlivě, aby se chudí i bohatí tímto lépe živiti mohli a obci se potřeba dala«; č. 17 (čl. 9); č. 25; č. 28 (čl. 20). — Winter. Kult. obr. č. měst II, 299—300. — Množství cechových artykulů z 15. stol. zakazuje mistru odluzovati druhému mistru »tovariše neb robence« nebo »odvolávati kupce«: A. Č. XIV, Art. cechů Pr., č. 11 (čl. 5); č. 13 (čl. 10); č. 14; č. 15 (čl. 3); č. 17 (čl. 6); č. 28 (čl. 3); č. 40 (čl. 7); č. 41 (čl. 14); č. 42 (čl. 14). — ⁵⁹⁾ Asi od polov. 15. stol. volí již po většině cechy samy své cechmistry, kteří pak jsou potvrzováni od konšelů, v. Winter. Rem. a obch., 661—2; porovn. A. Č. XIV, Art. cechů Pr. č. 9 (čl. 1) a č. 28 (čl. 21). — V městech Pražských teprve po bouři r. 1483 usneseno bylo, jako pravidlo, že volba cechmistrů má náležeti příslušnému řemeslu a nikoli konšelům, kteří měli jenom potvrditi a neměniti ty, kteří v řemesle budou zvoleni za cechmistry (Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 340; Tomek. Dějepis m. Pr. VIII, 377).

⁶⁰⁾ A. Č. XIV, Art. cechů Pr., č. 9 (čl. 1), str. 443: »staršie . . . od pánuov přisahu v radě vezmúce, mají obyčejem starších hospodáře, podruhy, tovaryše, pacholky, dievky i všecko to řemeslo spravovati, a ruoznice, sváry, zmatky, neřády i nesnáze ukrocovati a v řád i pokoj a svornost napravovati spravedlivě a řádem jako slušie«. — ⁶¹⁾ O starších mistrech čechovních a jejich funkcích v. A. Č. XIV, Art. cechů Pr., č. 9 (čl. 1, 5); č. 11 (čl. 1); č. 13 (čl. 1, 6, 13—17); č. 16 (čl. 2—7); č. 17 (čl. 1—4); č. 19 (čl. 1); č. 22 (čl. 3); č. 28 (čl. 2, 21); č. 30 (čl. 1, 3); č. 33 (čl. 8); č. 36; č. 38 (čl. 11); č. 39 (čl. 3); č. 40 (čl. 1); č. 41 (čl. 4, 17); č. 42 (čl. 4, 17). — Rössler I, stat. 33, 96, 97. — Cod. jur. Boh. II₃, cap. X. str. 317, 321. — Peterka. Gewerberecht, příloha 5, str. 102. — Winter. Rem. a obch., 660—669. — Týž. Zlatá doba, 213. — Tomek. Dějepis m. Pr. VIII, 17); č. 42 (čl. 4, 17). — Rössler I, stat. 33, 96, 97. — Cod. jur. Boh. II₃, cap. X. str. 317, 321. — Peterka. Gewerberecht, příloha 5, str. 102. — Winter. Rem. a obch., 660—669. — Týž. Zlatá doba, 213. — Tomek. Dějepis m. Pr. VIII, 378. — Vojtěšek. Výv. samospr., 35. — ⁶²⁾ V. na př. A. Č. XIV, Art. cechů Pr. č. 13, čl. 3—4; č. 19, čl. 16; č. 40, čl. 5—6. — O cechovních shromážděních v. ještě Cod. jur. Boh. II₃, kap. X, s. 321. — Winter. Rem. a obch., 677—81. Tomek. Dějepis m. Pr. VIII, 378. — ⁶³⁾ Rössler I, stat. 30, 33, 45 (» . . . d.

sneyder . . . gebe auch ein halbe schok ze anlait«). — Peterka. Gewerberecht, příl. 5, str. 107. — Cod. jur. Boh. II, cap. X, str. 321. — A. Č. XIV, Art. cechů Pražských, č. 9 (čl. 2): nový mistr — aby byl zachovalý, »potom aby od pánuov sobě městského práva dobyl a řemeslo před staršími okázal, že je umie svú rukú dělati jako slušie, a do cechu patnácte grošuv dal přistupného. To učině, aby se svobodně posadil za mistra« (r. 1444); č. 16 (čl. 1): » . . . aby . . . řemeslo před mistry přiseznými okázal a toho svú rukú dovedl, že je řádně, dobře a dospěle dělati umie; . . . aby dal do jich cechu jednu kopu grošuv a dvě libry vosku, lečby chudý byl, tomu podle vjvole starších muože se milost státi« (r. 1447); č. 11 (čl. 2); č. 13 (čl. 2); č. 14; č. 15 (čl. 1); č. 17 (čl. 2); č. 19 (čl. 2); č. 22 (čl. 2); č. 28 (čl. 13); č. 30 (čl. 2); č. 32, 33, 39—42. — O podmínkách přijetí nových mistrů do cechu v. ještě Winter. Rem. a obch., 222—3, 682—699. — Týž. Zlatá doba, s. 213—4. — Peterka. Gewerberecht, 11—27 (Erwerb der Gewerbeberechtigung). Mendl. Hosp. a soc. poměry, Č. Č. H. 1916, s. 442; vzhledem k nízkému vstupnému v 14.—15. stol. je těžko souhlasiti s míněním Mendlovým: »chudší vrstvy byly vůbec ze samostatné produkce živnostenské vyloučeny«. — ⁶⁴) Rössler I, st. 33, str. 34 (r. 1341). — Peterka. Gewerberecht, příl. 5, str. 110. — Cod. jur. Boh. II, s. 317 (r. 1348). — A. Č. Art. cechů Pr. (15. stol.) č. 11 (čl. 9); č. 39 (čl. 13); č. 41 (čl. 20, 23); č. 42 (čl. 20, 23). — Winter. Rem. a obch., 223. — ⁶⁵) O tovaryšech čechovních a o řemeslnických organisacích v A. Č. XIV, Art. cechů Pr., č. 9, 13, 15, 16, 19, 20, 28, 30, 35, 37—42 (1444—1489). Cod. jur. Boh. II, cap. X, č. 6, s. 506—7. — Winter. Rem. a obch., 180—230, 573—769. — Týž. Zlatá doba, 193—220. — Peterka. Gewerberecht, 49—57 (die gewerblichen Hilfsarbeiter). — Týž. Rechtsgesch. I, 83—84; II, 53—54. Tomek. Dějepis m. Pr. I, 345—8; II, 385—391; VIII, 380—4. — Rössler I (úvod) str. 91—2. — Kapras, Pr. dějiny, II, 169—170, 382—3. — ⁶⁶) O politické roli a politické činnosti měšťanstva, totiž městského patriciátu v této době v. m. j. Susta. Dvě knihy. II, 302—7. — Rössler I (úvod) s. 19. — Tomek. Dějepis m. Pr. I, 533—9. — Lippert, Soc.-Gesch. II, 282—6. — Zycha. Prag, 227. — Týž. Urspr. d. Städte, 152. — Čelakovský. Dějiny právní, 138. Týž. O výv. zřiz. radn., 130. — Týž. Úřad podnikom., 4. — Mendl, Soc. krise a záp., 81, 139. — ⁶⁷) Po zavraždění konšeltů na Novém městě Pražském byli svoláni »omnes namque ac singuli tam sessionati quam inquilini« (F. r. B. V, 345), takže politického a vůbec veřejného života účastní se v husitské době nejenom usedlí měšťané, nýbrž i podruží. — ⁶⁸) Ovšem neuznávají všechna města vládu Prahy, neboť některá města zůstávala věrná katolictví, jiná naopak přiklonila se k radikálnější straně tábořské. — ⁶⁹) Podrobně popisuje události husitské doby (1419—1436) Tomek. Dějepis m. Pr. IV (celý svazek); v. také Pekař. Žižka; Bartoš, Manifesty m. Prahy z doby husitské. Sbor. přísp. d. hl. m. Pr. VII, s. 253—309.

⁷⁰) V r. 1485 osvobodil se král Vladislav od tohoto závazku majestátu Zikmundova. List královský vydaný na sněmu Kutnohorském r. 1485 stanoví, že král může dávatí úřad podkomořský podle své vůle (A. Č. V, 425) a skutečně dosadil král rytíře (Albrechta z Leskovce) za podkomořského a od té doby zůstal úřad podkomořský v rukou šlechtických. Na sněmu zemském r. 1497 byl úřad podkomořský prohlášen za úřad zemský a přisouzen stavu vladyckému

(A. Č. V, 467). Toto ustanovení, pojaté do zřízení zemského r. 1500, mělo však ráz kompromisní, neboť obsahovalo následující dodatek ve prospěch Pražanů: »jestližby kto v Starém městě Pražském z vládyk byl měšťenním, toho my i budúcie králové Čeští máme vuoli na ten úřad vsaditi, ktožby se nám na ten úřad hodný býti zdal na podkomořstvie« (A. Č. V, 127). — ⁷¹⁾ O vzpouře pražské r. 1483 v. Palacký. Dějiny, V^e, s. 129—133. — Tomek. Dějepis m. Pr. X, 36—52. — Čelakovský. O výv. zřiz. radn., 335—347. — Winter. Zlatá doba, 108. — Vojtíšek. Výv. samospr., 40—42. — ⁷²⁾ v. F. Hrubý. Z hospodářských převratů českých v stol. XV. a XVI. Č. Č. H. XXX, 1924, s. 205; Winter. Rem. a obch., 601—2; Kapras. Pr. dějiny II, 376—381. — ⁷³⁾ O zápasech stavu městského s vyššími stavy koncem XV. a počátkem XVI. stol. v. A. Č. V, 393—8; VI, 217—8, 223—6, 228, 238—264, 269—271, 313—4, 357—360, 363. Palacký. Dějiny V^e, s. 245—273, 310—331, 361—394, 424—439. — Tomek. Dějepis m. Pr. X, 126—264. — Čelakovský. Dějiny právní, 155. — Týž. O výv. zřiz. radn., 349—389. — Týž. Úřad podkom., 41. — Winter. Rem. a obch., XIV.-XV stol., 601—8. — Týž. Český průmysl a obchod v XVI. v., 16—17. — Týž. Zlatá doba, 14—15. — Peterka. Rechtsgesch. II, 49—50. — Vojtíšek. Výv. samospr., 43—48. — Cod. jur. Boh. IV₁, s. 91—104 (text smlouvy svatováclavské). — ⁷⁴⁾ XVI. století bylo věkem kodifikace městského práva v Čechách dříve v práci Briekého z Licka (r. 1536) a pak — dokonalejším způsobem — v práci Pavla Krystyana z Koldína: »Práva městská království Českého a markrabství Moravského« (r. 1579).

